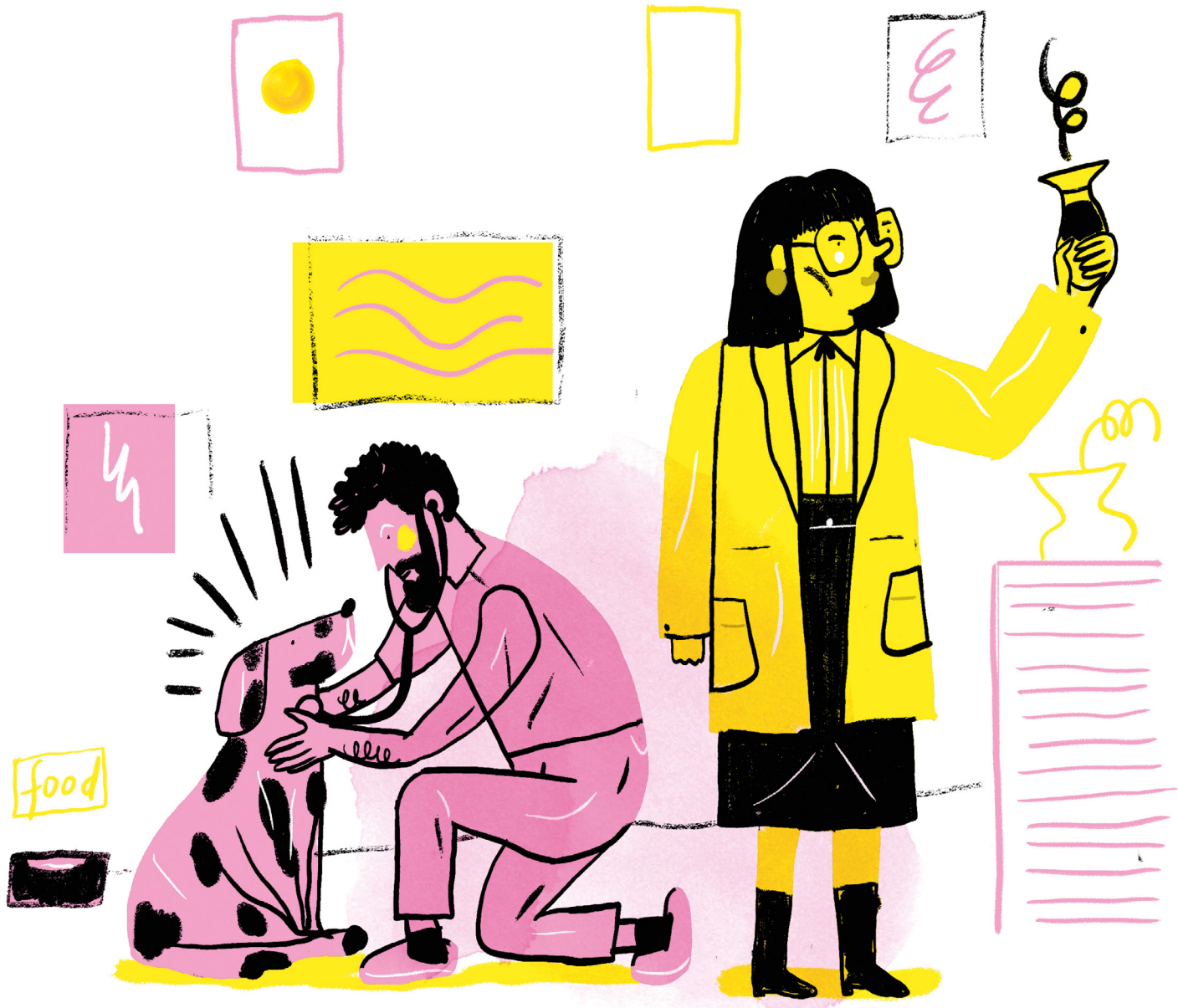

TOOLKIT

Gender

in het secundair onderwijs

ILLUSTRATIES

Shamisa Debroey, www.shamisadebroey.com

VORMGEVING

Katrien Annys, www.jacques.gent

EINDREDACTIE

Jürgen Jaspers

VERTALING NAAR HET FRANS

Gauthier Serkijn (GS Translations)

GESUGGEREERDE REFERENTIE

Velghe, Z. (2023). *Toolkit: Gender in het secundair onderwijs*.
Brussel: RoSa vzw – kenniscentrum voor gender en feminisme.

De toolkit *Gender in het secundair onderwijs* is een initiatief van [RoSa vzw](http://www.rosavzw.be),
het kenniscentrum voor gender en feminisme.

RoSa vzw wil het genderbewustzijn in Vlaanderen bevorderen
en genderongelijkheid in de samenleving wegwerken.

Deze toolkit werd ontwikkeld in navolging van de toolkits
[Gender in de kleuterklas](#) en [Gender in het lager onderwijs
en de buitenschoolse kinderopvang](#).

Deze toolkit werd geschreven door Zoë Velghe, projectmedewerker bij RoSa vzw,
en kwam tot stand met de steun van het federale gendergelijkheidsbeleid.

Voor meer info en vragen over deze toolkit of een genderbewuste aanpak,
kan je RoSa's website www.rosavzw.be raadplegen of contact opnemen
met RoSa vzw via info@rosavzw.be.

Inleiding 3

Waarom deze toolkit? 3

Voor wie is deze toolkit? 3

Wat vind je in deze toolkit? 4

Gender en genderbewustzijn 7

Wat is gender? 7

Hoe werkt gender? 11

Wat is genderbewustzijn? 14

Tips en tricks voor een genderbewuste aanpak 19

Algemene tips 20

Tips voor een genderbewuste klaspraktijk 22

Tips voor een genderbewuste school (omgeving) 25

Tips voor een genderbewuste studie- en beroepskeuze 29

De ondersteuning van RoSa vzw 31

Activiteiten 33

IJsbreker 34

Wat is gender? 37

Bingo! 38

Feit of mythe 39

Inspiratiemateriaal 41

Literatuur 41

Varia 42

Kalender 44

Vormingsinspiratie 45

Checklist voor een genderbewuste aanpak 47

Begrippenlijst 50

Bibliografie 51

Inleiding

Jongeren streven naar aanvaarding en waardering van leeftijdsgenoten, ook op school. Ze leren daarbij al snel welk gedrag positief en negatief wordt – of dient te worden – beoordeeld. Die beoordeling wordt onder meer beïnvloed door het onderscheid dat we maken tussen vrouwen en mannen en door de ideeën die we hebben over vrouwelijkheid en mannelijkheid. Als jongeren zich anders gedragen dan wat die ideeën voorschrijven, krijgen ze dikwijls minder positieve feedback. Meer nog: ze lopen het risico om uitgelachen of uitgesloten te worden. Gender heeft zo een niet te onderschatten impact op het welbevinden van jongeren, hun schoolbeleving, hun schoolse attitudes en hun schoolresultaten.

Waarom deze toolkit?

Genderbewustzijn en bewust omgaan met gender(stereotypen) betekent niet dat we sekseverschillen negeren, maar dat we jongeren niet (on)bewust in een hokje duwen. Zo kunnen ze los van gendernormen en -stereotypen hun eigen interesses ontdekken en hun talenten ontwikkelen. Genderbewust lesgeven heeft een positieve impact op het welbevinden, de ontwikkeling en de toekomst van jongeren, en draagt daarom bij aan gelijke onderwijskansen en een hogere onderwijskwaliteit. Bovendien zijn jongeren geïnteresseerd in (het debat

over) gender en hebben ze zin om met dit thema aan de slag te gaan. Deze toolkit laat zien dat je met kleinschalige inspanningen al een ‘genderklik’ kan maken.

Voor wie is deze toolkit?

Deze toolkit is in eerste instantie bedoeld voor leerkrachten uit het secundair onderwijs van elke graad en elke finaliteit (inclusief leerkrachten uit het OV4-type van het buitengewoon secundair onderwijs). Ook voor directies en beleidsmakers die willen inzetten op genderbewustzijn en gelijke kansen, biedt deze toolkit heel wat inspiratie. Daarnaast is de toolkit een meerwaarde voor iedereen die werkt met jongeren tussen 12 en 18 jaar, of het nu jeugdwerkers, stagementoren of sportcoaches zijn.

Wat vind je in deze toolkit?

- **Informatie**
over gender, gendernormen, genderstereotypen, genderbewustzijn en een genderbewuste praktijk
- **Praktische tips**
voor een genderbewuste aanpak en een genderbewust beleid die je morgen al kan toepassen
- **Activiteiten**
om het met jongeren over gender te hebben
- **Inspiratiemateriaal**
om zelf mee aan de slag te gaan
- **Een checklist**
om na te gaan in hoeverre jij (al) bijdraagt aan een genderbewuste omgeving
- **Interessante weetjes**
over gender en het effect ervan op jongeren
- **Verwijzingen**
naar inspirerende websites en filmpjes

Ben je al thuis in de materie over gender?

Spring dan meteen naar pagina 19 voor de praktische tips en activiteiten.

Heb je nood aan meer werkvormen of concrete lesvoorbereidingen om rond het thema aan de slag te gaan?

Neem dan een kijkje in RoSa's [Lessenpakket: gender in het secundair onderwijs](#).

Dit lessenpakket sluit aan bij [De Grote Gendershow](#) van RoSa vzw, een educatieve talkshow van 50 minuten.

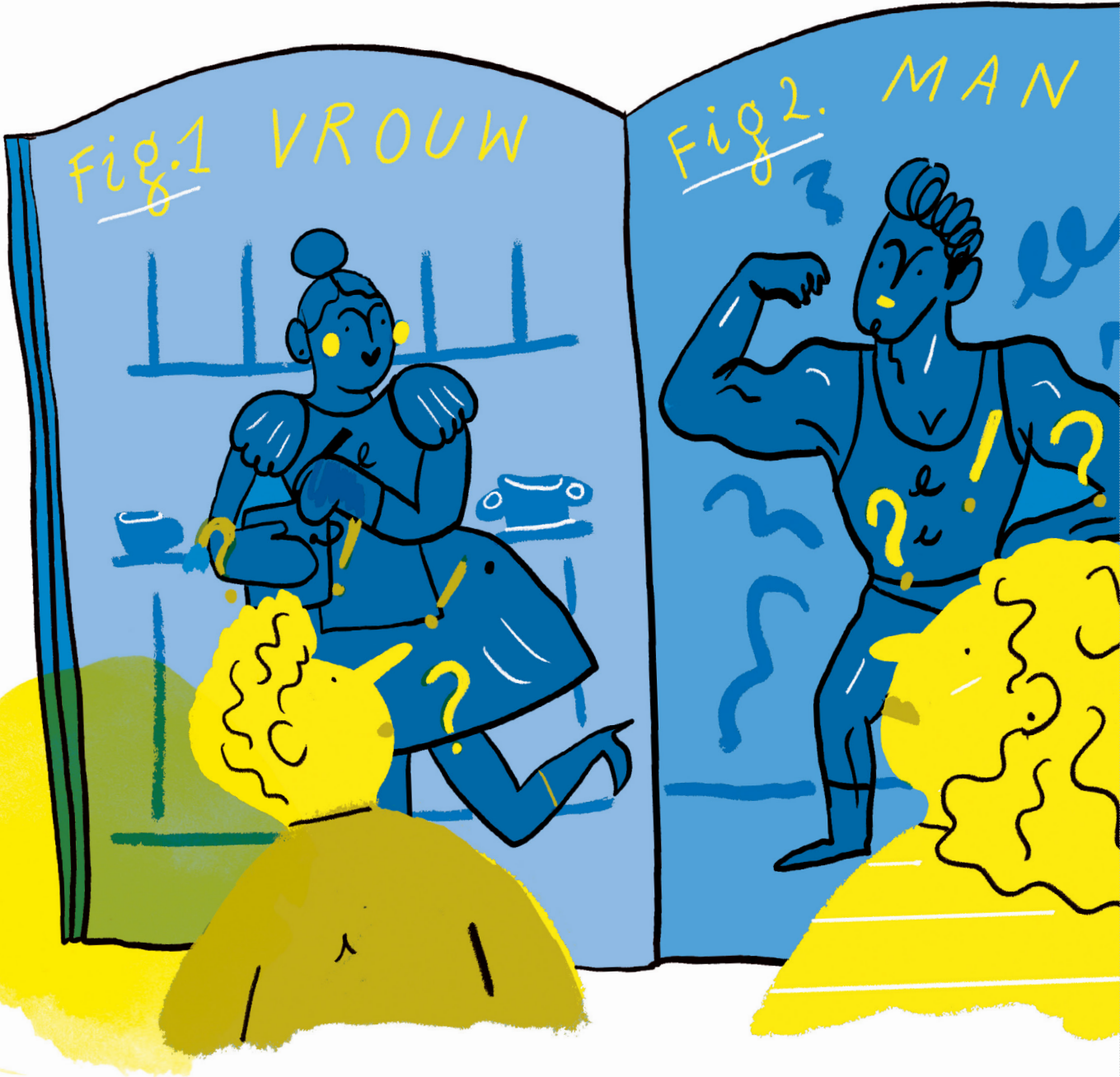

Lessenpakket:
gender in het secundair
onderwijs

De Grote Gendershow

Gender en genderbewustzijn

Gender is vaak een paraplueterm voor heel wat zaken. Wat bedoelen we dus precies als we het over gender hebben? En wat is het verschil tussen gender, sekse, genderidentiteit en genderexpressie? Deze en andere termen leggen we in dit theoretische stuk uit. Op p. 50 vind je een verklarende begrippenlijst.

Wat is gender?

Gender is het sociale geslacht

Gender omvat de maatschappelijke ideeën, normen en verwachtingen die over vrouwelijkheid en mannelijkheid bestaan. Met andere woorden: hoe mannen en vrouwen 'zijn' en zich 'horen te gedragen' volgens de samenleving. Gender ben je dus niet, maar doe je. Die normen en verwachtingen zullen verschillen afhankelijk van waar en wanneer je leeft. Zo mocht je grootmoeder waarschijnlijk niet voetballen omdat sporten vroeger niet echt iets voor meisjes was, laat staan voetballen. Je moeder mocht misschien alleen in de tuin voetballen, terwijl jij mocht voetballen in een club, maar er geen in de buurt was. Nu heeft je dochter de voetbalclubs misschien wel voor het uitkiezen. Daarnaast hangt gender af van wáár je leeft. Denk maar aan hoe voetbal in de Verenigde Staten een typische 'meisjessport' is, terwijl in België voetbal een typische sport voor jongens is. Gender is dus geen vaststaand gegeven maar hangt af van de tijd, ruimte en context.

De gangbare ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid hebben een impact op hoe de samenleving wordt ingedeeld. Zo werd tot laat in de vorige eeuw van vrouwen verwacht dat ze alle zorg voor het huishouden en de kinderen op zich namen. Een job buitenshuis was geen prioriteit, tenzij dat nodig was voor het gezinsinkomen. Vrouwen met een betaalde job voerden hoofdzakelijk laaggeschoold en onderbetaald werk uit. Onderwijs voor meisjes was daardoor lang beperkt en als het er al was, was het erop gericht om van meisjes goede huisvrouwen te maken. Het onderwijs voor jongens daarentegen was bedoeld om de toekomstige kostwinners van het gezin klaar te stomen voor de arbeidsmarkt en werd daardoor op een andere manier en met een andere inhoud georganiseerd. Gender heeft dus een effect op onze perceptie en behandeling van mensen en op hun kansen en keuze(mogelijkheden). Gender, kortom, gaat over iedereen en heeft een impact op iedereen.

Sekse is het biologische geslacht

Sekse verwijst naar de biologische kenmerken van een mens. Die zijn universeel, van alle tijden en van nature constant. De uitwendige geslachtskenmerken (bv. vulva of penis) kunnen typisch of atypisch zijn en bepalen of we als vrouw of man worden geregistreerd. Maar onze sekse wordt ook gevormd door wat we niet kunnen zien: inwendige geslachtskenmerken (bv. teelballen en eierstokken), genen (geslachtschromosomen X en Y) en hormonen (bv. testosteron en oestrogeen). Wanneer de fysieke kenmerken of de samenhang ertussen niet volledig passen binnen de standaard medische en/of maatschappelijke normen, spreken we van intersekse kenmerken.

De invloed van sekse op ons gedrag wordt vaak overschat. Zo worden jongens meestal geboren met meer testosteron en een hogere testosterongevoeligheid dan meisjes, maar de verschillen die hierdoor ontstaan worden uitvergroot door omgevingsfactoren zoals gender. Eén van de effecten van testosteron is bijvoorbeeld dat het aanzet tot risicovol gedrag. Maar meisjes worden – al van kleins af aan – veeleer ontmoedigd om zich risicovol

te gedragen, terwijl men dat bij jongens makkelijker aanvaardt en aanmoedigt. Een klein biologisch verschil raakt op die manier al snel uitvergroot. Bovendien bestaan er meer verschillen tussen meisjes onderling en tussen jongens onderling dan tussen meisjes en jongens. Ons gedrag wordt dus niet enkel bepaald door sekse, maar ook door omgevingsfactoren zoals gender.

Genderidentiteit is het gevoelsaspect van gender

Waar gender gaat over de samenleving, gaat genderidentiteit over het individu. Het verwijst naar onze persoonlijke beleving van gender: hoe we ons voelen en identificeren in relatie tot wat ons biologisch is meegegeven en wat er sociaal gezien van ons wordt verwacht. Onze genderidentiteit kan veranderen doorheen de tijd en kan heel wat verschillende vormen aannemen zoals transgender man, cisgender vrouw, non-binaire persoon, enzovoort. In de woordenlijsten van [Cavaria](#) en [Transgender Infopunt](#) vind je een beschrijving terug van deze en andere genderidentiteiten.

WEETJE

Er bestaan meer dan 40 intersekse variaties.

Die worden dikwijls pas tijdens de puberteit ontdekt door de verhoogde productie van geslachtshormonen. In België worden dagelijks 5 à 6 baby's geboren met een intersekse variatie.

Kom er meer over te weten in [dit korte filmpje](#).

Een intersekse variatie,
wat is dat?

Genderexpressie is zichtbaar voor de buitenwereld

Genderexpressie verwijst naar hoe je je genderidentiteit (wel of niet) presenteert aan de buitenwereld: aan de hand van kledij, make-up, kapsel, stemgebruik, lichaamstaal, enzovoort. Die aspecten kunnen elkaar aanvullen of ogenschijnlijk tegenspreken, zoals bij een man in maatpak die nagellak draagt. Genderexpressie kan heel veranderlijk zijn en verschillen van context tot context. Een meisje kan zich bijvoorbeeld graag stoer en stereotiep 'mannelijk' kleden in haar sportclub, maar in een jurk naar familiefeesten gaan.

Genderexpressie hangt samen met heersende gendernormen, en kan stereotiep of normdoorbekend zijn. Een normdoorbekende genderexpressie stuit vaak op kritiek.

Wanneer iemand normdoorbekende interesses (zoals een vrouw die van Formule 1 houdt) of een normdoorbekende genderexpressie heeft (zoals een man in een rok), gaat men er makkelijk van uit dat die persoon niet cisgender en/of niet heteroseksueel is. Dat is hoe gendernormen werken. Maar uit iemands genderexpressie kan je niet zomaar afleiden wat diens sekse, genderidentiteit of romantische en seksuele oriëntatie is. Een persoon kan dus een normdoorbekende genderexpressie hebben, ongeacht hoe die zich identificeert of tot wie die zich aangetrokken voelt.

Romantische en seksuele aantrekking bepalen samen je oriëntatie

Je oriëntatie bestaat enerzijds uit romantische aantrekking (op wie je verliefd wordt) en anderzijds uit seksuele aantrekking (door wie je seksueel opgewonden wordt). Die twee aspecten kunnen overlappen, maar doen dat niet altijd. Sommige mensen worden bijvoorbeeld enkel verliefd op mannen, maar kunnen seksueel opgewonden raken door personen met eender welke

seks of genderidentiteit. Er bestaat een grote diversiteit aan oriëntaties: denk maar aan biseksueel, heteroseksueel of aromantisch (in de woordenlijsten van [Çavaria](#) en [Transgender Infopunt](#) vind je een beschrijving van deze en andere oriëntaties). Desondanks leven we in een maatschappij waar heteroseksualiteit de norm is – vandaar ‘heteronormativiteit’ – en dat werkt o.a. homofobie in de hand. Veel scholen hebben een heteronormatieve cultuur waardoor jongeren die niet heteroseksueel zijn zich soms slecht voelen op school of zich niet herkennen in rolmodellen of tekstboeken.

WEETJE

RoSa vzw is een kenniscentrum met een focus op het structurele niveau van gender als geheel van sociale ideeën, normen en verwachtingen rond vrouwelijkheid en mannelijkheid. Als je meer wil weten over seks, genderidentiteit, genderexpressie of romantische en seksuele oriëntatie, kan je o.a. terecht bij: [Intersekse Vlaanderen](#), [Çavaria](#) en [Transgender Infopunt](#).

Concrete tips en werkvormen hierover kan je in de brochures [School uit de kast](#) of [Trans@School](#) van Çavaria vinden.

Hoe werkt gender?

Gender is een socialisatieproces

Van kleins af aan leren kinderen in hun omgeving welk gedrag wel of niet gepast en gewenst is. Dat gebeurt doorgaans onbewust aan de hand van impliciete en expliciete reacties op hun gedrag of dat van anderen. In alle maatschappelijke contexten, ook op school, spelen ideeën over gender daarbij een belangrijke rol. Gender bepaalt mee welk gedrag aangehouden of aanvaard wordt, en welk gedrag ontmoedigd of afgekeurd. Op school bepalen de schoolcultuur – de (on)geschreven regels, waarden en normen van een school –, de leeftijdsgenoten en ook leerkrachten welke gendernormen er leven en dus ook welk gedrag wordt beschouwd als (on)gewenst.

WEETJE

Ken je het begrip *gender policing* al?

Dat verwijst naar het opleggen of handhaven van gendernormen. Het is een veelvoorkomend fenomeen, zeker in het secundair onderwijs. Wie afwijkt van de gendernorm wordt niet alleen berispt, maar dikwijls ook uitgelachen, buitengesloten, geplaagd of gepest.

Genderstereotypen zijn karikaturale ideeën over vrouwen en mannen

Genderstereotypen scheppen bepaalde verwachtingen over hoe vrouwen en mannen zich 'horen te gedragen' en hoe zij 'van nature' zouden zijn. In heel wat samenlevingen worden stereotiep 'mannelijke' kenmerken maatschappelijk hoger gewaardeerd dan eigenschappen die met vrouwelijkheid worden geassocieerd. Zo is het voor een

meisje stoer als ze voetbalt of automechanica studeert, maar vinden we het toch wat gek als een jongen ballet danst of voor een zorgkundige studierichting kiest.

WEETJE

Wanneer meer en meer vrouwen in een door mannen gedomineerde sector beginnen te werken, verliest die sector aan maatschappelijk aanzien. Zo bestond het lerarenkorps vroeger voornamelijk uit mannen en hadden zij een groot aanzien. Ondertussen zijn die verhoudingen veranderd en heeft het beroep minder prestige. Ook de omgekeerde beweging is waar: het maken van computerprogramma's was vroeger een vrouwelijke, slecht betaalde sector met veel preciaire contracten. Nu kunnen we ons dat nog nauwelijks inbeelden. Dit principe wordt de 'Wet van Sullerot' genoemd, naar de Franse feministe Evelyne Sullerot.

Genderstereotypen hebben een schadelijke impact

Genderstereotypen kunnen inhoudelijk zowel negatief als positief zijn. In dat laatste geval wordt een groep met een positieve eigenschap verbonden (bv. 'vrouwen zijn empathisch', 'mannen hebben een goed ruimtelijk inzicht'). Toch hebben ook die inhoudelijk positieve genderstereotypen een negatieve impact omdat ze voor vooroordelen zorgen in hoe we met anderen omgaan. Bijvoorbeeld: het genderstereotiepe idee dat 'meisjes nu eenmaal gevoeliger zijn dan jongens' zorgt ervoor dat jongens minder gevraagd wordt hoe ze zich voelen, terwijl meisjes vaker de kans krijgen om hun emoties te verwoorden, wat hun emotionele ontwikkeling ten goede komt.

Hoe meer we vasthouden aan genderstereotypen, hoe meer we bepaalde eigenschappen van álle vrouwen of álle mannen verwachten en hoe minder ruimte er is voor individuele verschillen. Sommige eigenschappen worden op die manier *uitsluitend* met één bepaalde groep verbonden. Wanneer iemand buiten die stereotiepe denkbeelden valt, wordt daar gewoonlijk niet positief op gereageerd. Een vrouw met een assertieve stijl wordt bijvoorbeeld negatief beoordeeld, terwijl assertiviteit bij een man als talent wordt gezien. Een vrouw die thuisblijft om voor de kinderen te zorgen is een 'liefhebende moeder', maar een huisman verdenken we makkelijk van een gebrek aan ambitie.

WEETJE

Als jongeren het gevoel hebben dat ze 'anders' zijn, hebben ze over het algemeen een lager welbevinden en dat zorgt voor veel stress. Onderzoek wijst uit dat meisjes – vaker dan jongens – met die stress omgaan door hun 'anders-zijn' onzichtbaar te maken, terwijl veel jongens dat net extra in de verf proberen te zetten.

Bij jongeren zorgen genderstereotypen er bovendien ook voor dat ze minder snel atypische keuzes – keuzes die niet passen binnen de maatschappelijke verwachtingen rond vrouwelijkheid en mannelijkheid – maken. Daardoor ontwikkelen en ontdekken ze hun eigen interesses en talenten niet in alle vrijheid.

Genderstereotypen en beleid beïnvloeden elkaar

We vinden het normaal dat vrouwen vaker deeltijds werken omdat dat een logisch gevolg lijkt van het genderstereotiepe idee dat 'vrouwen zorgzaam zijn'. Net zo vinden we het normaal dat mannen minder snel hulp vragen omdat een genderstereotiep idee voorschrijft dat 'mannen zelfstandig horen te zijn'. Genderstereotypen en -normen hebben een invloed op het beleid. Omgekeerd houdt het beleid ook genderstereotypen in stand. Denk maar aan het verlofstelsel in België: een man in een heteroseksuele relatie moet na het krijgen van een kind al snel terug aan het werk en krijgt zo de rol van primaire kostwinner opgedrongen, terwijl de vrouw die van primaire verzorger krijgt.

WEETJE

Onderzoekers toonden aan dat meisjes beter scoren op een wiskundige taak wanneer de onderzoekers die als een creatieve opdracht formuleerden dan wanneer ze die als een wiskunde-opdracht formuleerden, ook al ging het om exact dezelfde taak. Hoewel jongeren er dikwijls vanuit gaan dat genderstereotypen (zoals 'meisjes zijn slecht in wiskunde') hen niet persoonlijk beïnvloeden, toont dit onderzoek het omgekeerde aan.

Gender staat niet alleen: kruispuntdenken

Als we enkel met gender rekening houden, dreigen we het meerlagige karakter van identiteit en de daarmee samenhangende uitdagingen uit het oog te verliezen.

Dat merkte Amerikaans jurist Kimberlé Crenshaw ook op in 1989 toen een rechter niet kon beslissen of een groep zwarte vrouwen op het werk werd gediscrimineerd omwille van hun sekse of omwille van hun huidskleur. Crenshaw toonde aan dat zwarte vrouwen unieke vormen van discriminatie ervaren die verschillen van hun witte vrouwelijke collega's én van hun zwarte mannelijke collega's.

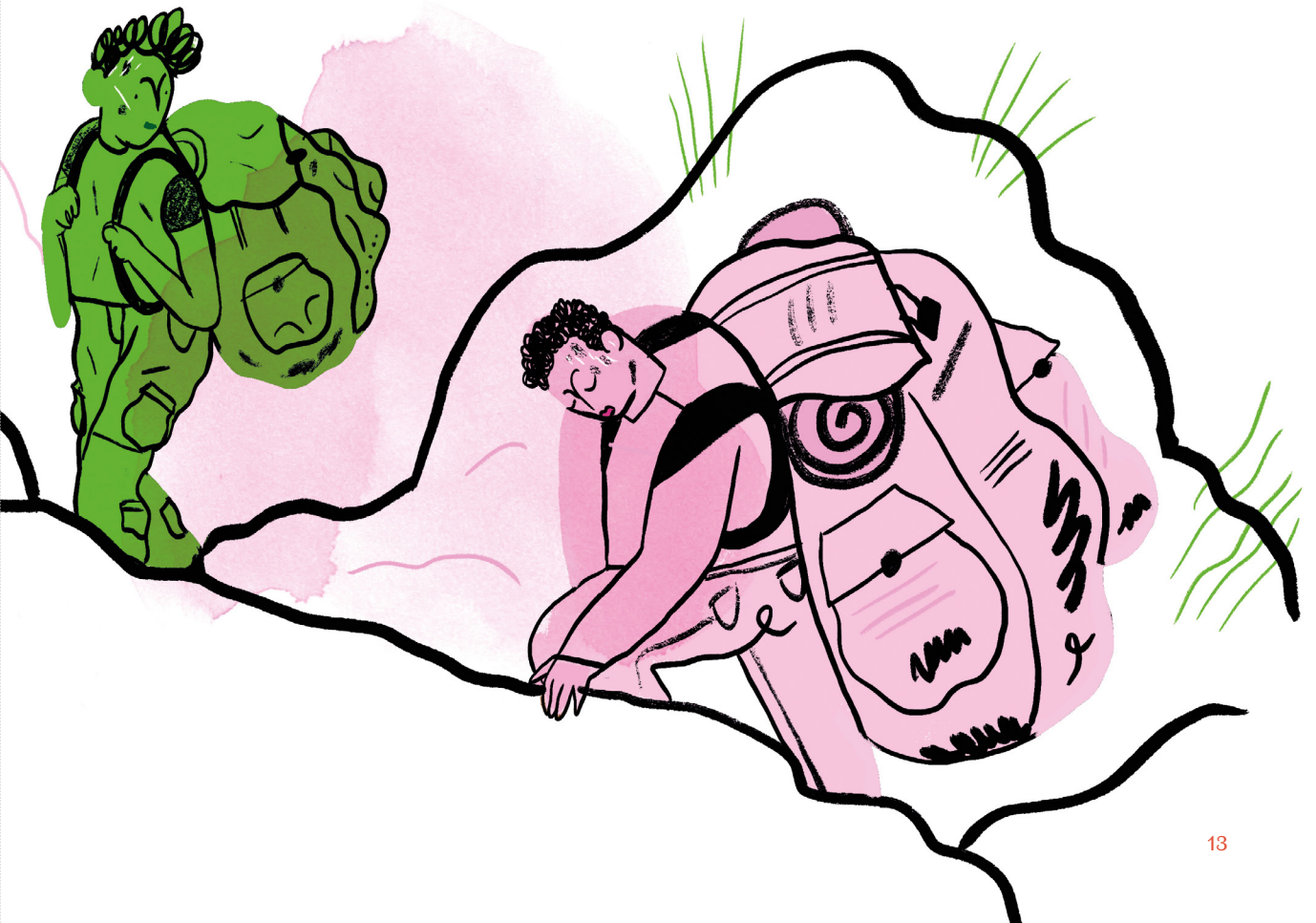
Ook in België is de kans groter dat een zwarte vrouw meer maatschappelijke drempels en discriminatie ervaart dan een witte man van dezelfde socio-economische klasse. Hun ervaringen met privileges en discriminatie zijn dan weer niet te vergelijken met die van een zwarte, transgender, panseksuele persoon met een beperking.

Gender staat in wisselwerking met andere identiteitskenmerken en daarom is het belangrijk om in 'kruispunten' te denken. Reduceer een persoon niet tot diens sekse of genderidentiteit, maar hou ook rekening met andere identiteitskenmerken zoals religie, sociale klasse, huidskleur, verblijfsstatus, gezondheid, enzovoort. De combinatie van al deze aspecten bepaalt onze positie in de maatschappij, en dus ook in hoeverre we in meerdere of mindere mate geprivilegieerd zijn of gediscrimineerd worden. Dit principe van kruispuntdenken wordt ook wel intersectionaliteit genoemd. Je kan er meer over lezen op de websites van [RoSa vzw](#) en [Ella vzw](#).

WEETJE

In het onderwijs is kruispuntdenken ook van belang. Het verschil in schoolprestaties tussen meisjes en jongens is namelijk kleiner bij jongeren uit een hogere sociale klasse dan bij jongeren uit een lagere sociale klasse (waar jongens slechter scoren).

Wat is genderbewustzijn?

Genderbewustzijn en genderbewust handelen

Om ervoor te zorgen dat alle jongeren gelijke kansen en mogelijkheden krijgen, is het nodig dat we onze eigen, vaak onbewuste, opvattingen rond gender op het spoor komen. Het is pas als we onze ideeën en onbewuste vooroordelen leren kennen, dat we bewust kunnen handelen. Genderbewustzijn is dan ook geen definitief eindresultaat, maar een voortdurend leerproces waarbij we onszelf en onze omgeving kritisch bevragen over de (on)bewuste gendernormen en -stereotypen waarop we leunen. Het is het (h)erkennen van stereotypen rond vrouwelijkheid en mannelijkheid en welke impact die hebben. Bij een genderbewuste praktijk erken je dat er geen juiste manier is om man of vrouw te zijn en handel je daarnaar.

Genderbewust is niet hetzelfde als genderneutraal

Mensen zijn sociale wezens en kunnen nooit helemaal neutraal handelen, ook niet genderneutraal. We zijn immers gevormd door een eigen waarden- en normensysteem, eigen ervaringen, politieke en eventuele religieuze overtuigingen, enzovoort. Objecten daarentegen kunnen wel genderneutraal zijn wanneer er geen sociale verwachtingen rond vrouwelijkheid of mannelijkheid aan vasthangen. Denk maar aan unisex kledij waar geen 'jongenscollectie' van een 'meisjescollectie' wordt onderscheiden. Genderneutraal negeert dus biologische verschillen, terwijl genderbewustzijn net rekening houdt met die verschillen én met maatschappelijke ideeën rond gender. Bijvoorbeeld: in een genderneutrale studiewijzer zullen genderspecifieke beroepsbenamingen vervangen

zijn door genderneutrale (bv. 'brandweermannen' vervangen door 'brandweerlieden', 'brandweerlui' of 'brandweerkorps'), maar dat neemt niet weg dat mensen bij deze genderneutrale woorden toch onbewust in eerste instantie aan mannen zullen denken. Bij een genderbewuste aanpak ga je verder en stel je termen, begrippen en ideeën die we hebben kritisch in vraag en moedig je jongeren aan om hetzelfde te doen.

Genderbewust lesgeven

Hoewel leerkrachten aangeven dat ze niet genderstereotiep willen werken, sluipen genderstereotypen toch – zo goed als altijd onbewust – binnen in de klas en op school. Enkele voorbeelden:

- Zowel de inhoud van **feedback** als de manier waarop die gegeven wordt, is dikwijls genderstereotiep: meisjes krijgen vaker een compliment als ze zorg dragen voor anderen, terwijl jongens eerder een high-five krijgen als ze een probleem zelfstandig kunnen oplossen.

- De moeilijkste **vragen**, en vragen over typisch ‘mannelijke’ onderwerpen, worden doorgaans aan jongens gesteld.
- **Verwachtingen van leerlingen** worden onbewust beïnvloed door genderstereotypen: goede punten van meisjes worden toegeschreven aan hard werk, terwijl die bij jongens worden toegeschreven aan talent en natuurlijke intelligentie.

WEETJE

Stereotypen zijn een manier om de chaotische wereld rondom ons eenvoudiger te maken en te kunnen begrijpen. Onze hersenen grijpen bij het maken van snelle beslissingen – zoals in een klaslokaal waar veel tegelijk gebeurt – dan ook gemakkelijk terug naar (gender)stereotypen.

Genderbewust lesgeven is niet het krampachtig verbannen en vermijden van alle genderstereotypen. Het gaat om het in vraag stellen en niet voortdurend reproduceren van die stereotypen. Het blijft dus oké om jezelf te herkennen in genderstereotypen, maar de bedoeling is om de mogelijkheden voor anderen te verbreden en te normaliseren. Genderbewust lesgeven vereist evenmin dat je een genderexpert bent en dat je je hele klaspraktijk omgooit of opnieuw uitvindt, wel dat je die praktijk laat inspireren door wat we over gender weten. Laat bijvoorbeeld op een avond over studiekeuze verschillende verpleegkundige rolmodellen zien die een brede maatschappelijke diversiteit weerspiegelen.

WEETJE

De sekse of de genderidentiteit van een leerkracht hebben geen invloed op de leerprestaties van jongeren. Toch is aandacht voor een divers schoolteam niet onbelangrijk: enkel zo wordt de realiteit weerspiegeld en zijn er meer rolmodellen waar meer jongeren zich in kunnen herkennen.

De positieve gevolgen van een genderbewuste praktijk

Je hoeft niet te wachten met genderbewust lesgeven tot er vragen vanuit de klas komen, er (negatieve) genderstereotiepe uitspraken worden gedaan, of tot een leerling zich openlijk identificeert als non-binaire persoon en je een nieuwe collega met een trans-identiteit krijgt. De voordelen van genderbewust lesgeven gelden namelijk voor iedereen:

- Genderbewust lesgeven zorgt voor een **hogere onderwijskwaliteit**.
- Leerlingen **voelen zich meer thuis** op een school die een stereotiepe kijk op gender in vraag stelt en doorbreekt.
- Genderbewust lesgeven levert een **bijdrage aan andere schoolse prioriteiten** zoals bijvoorbeeld een anti-pestklimaat. Met een genderbewuste praktijk zorg je voor minder gendergerelateerde pesterijen of geweld.
- Leerlingen **ontdekken zelf hun interesses en talenten**, zonder (onbewust) in een bepaalde richting te worden geduwd.

- Genderbewust lesgeven **verkleint de genderkloof** in het secundair onderwijs. Sinds de jaren '90 van de 20ste eeuw doen jongens het in Europa op school iets minder goed dan meisjes: jongens doen vaker hun jaar over, verlaten de school vaker zonder diploma, zijn oververtegenwoordigd in het buitengewoon onderwijs en ondervertegenwoordigd in het hoger onderwijs. Die kloof kan begrepen worden vanuit genderstereotypen: zo is het voor jongens moeilijker om goede schoolprestaties en een pro-schoolse houding te rijmen met aanvaarding en waardering van leeftijdsgenoten dan voor meisjes. Daarnaast worden in het onderwijs stereotiep 'vrouwelijke' kenmerken zoals ordelijkheid en gehoorzaamheid meer gewaardeerd dan stereotiep 'mannelijke' kenmerken zoals assertiviteit en competitie, wat voor jongens wederom een uitdaging kan vormen. Bewust omgaan met gender (stereotypen) verkleint deze genderkloof.

WEETJE

Genderstereotypen beïnvloeden hoe we naar neurodiversiteit kijken. Zo krijgen meisjes vaak pas de diagnose van autisme spectrum (ASS) als ze moeite hebben met emotionele vaardigheden, terwijl jongens de diagnose dikwijls krijgen wanneer ze overgevoelig zijn aan bepaalde prikkels.

OVERZICHT

tips en tricks

PAGINA

20

Algemene tips

PAGINA

22

Tips voor
een genderbewuste
klaspraktijk

PAGINA

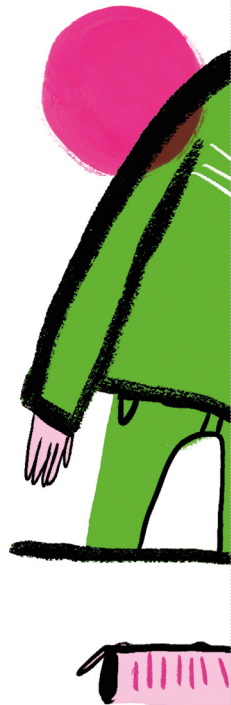
25

Tips voor
een genderbewuste
school(omgeving)

PAGINA

29

Tips voor
een genderbewuste
studie- en beroepskeuze

Tips en tricks voor een genderbewuste aanpak

Fijn, je bent overtuigd van het belang van een genderbewuste aanpak en wil genderbewust aan de slag!

Maar hoe doe je dat dan? We zetten je graag op weg met een aantal algemene en schoolspecifieke tips. De tips zijn geschikt voor elk vak, elke graad en elke finaliteit en kan je morgen al toepassen!

Algemene tips

Wees je bewust van je eigen genderstereotypen en hun impact

Inzicht in je eigen genderstereotypen en hun impact is de eerste noodzakelijke stap om genderbewust aan de slag te kunnen gaan. Het is enkel door je eigen ideeën en onbewuste vooroordelen te onderkennen dat je er bewust(er) mee kan omgaan. Doe bijvoorbeeld [deze test](#) om te zien hoe gegenderd jij denkt, of film eens een les van jezelf om genderstereotiepe handelingen op te sporen.

Test:
Hoe gegenderd denk jij?

Wees kritisch

Als iemand een genderstereotiepe uitspraak doet of genderstereotiep handelt, is het goed om zo'n moment aan te grijpen als leerkans. Stel de uitspraak of het gedrag in vraag om leerlingen, jezelf of collega's aan te zetten tot (zelf)reflectie. Wees daarbij mild voor elkaar – ook voor jezelf – want enkel op die manier ontstaat er ruimte en veiligheid om een uitspraak of handeling bij te sturen. Moedig leerlingen aan om op een constructieve manier kritisch te zijn over elkaar, maar ook over jou: vraag hen bijvoorbeeld eens hoe genderbewust ze je les vinden en hoe je die (nog) inclusiever kan maken.

Zorg voor een veilige sfeer

Een veilige sfeer zorgt ervoor dat iedereen zichzelf kan zijn, los van genderstereotypen. Dat kan je op verschillende manieren bereiken:

- Draag een **klasklimaat van respect en empathie uit**: benoem het belang hiervan en geef zelf het goede voorbeeld.
- **Treed consequent op tegen discriminerende** – seksistische, homofobe, transfobe, racistische, validistische, ...
  - **uitspraken**. Dat verhoogt het veiligheidsgevoel voor iedereen.
- **Heb geduld**: genderbewust lesgeven gaat niet over snelle winsten. Gun jezelf de tijd om van genderbewust lesgeven een automatisme te maken en wees geduldig met leerlingen en collega's.
- **Antwoord eerlijk** op vragen, of zoek het samen uit als je het antwoord niet weet.
- **Sta humor toe** en lach mee. Bewaak dat het voor iedereen grappig is en er niemand gekwetst wordt.
- **Geef leerlingen voldoende ruimte** om zelf te experimenteren en te exploreren.

WEETJE

Jongeren hebben tegenwoordig veel meer keuzevrijheid dan pakweg 30 jaar geleden, en dat is een goede zaak. De keerzijde hiervan is dat men van jongeren verwacht dat ze al hun keuzes op een bewuste manier maken (bv. met welke voornaamwoorden ze willen aangesproken worden, welke hobby's ze doen, welke studiekeuze ze willen maken, etc.) en dat brengt (keuze)stress met zich mee. Combineer dit gegeven met hersenen die nog volop in ontwikkeling zijn en de opkomst van sociale media – waar nuance doorgaans ontbreekt – en je krijgt al gauw harde en ongenueanceerde meningen. Een veilige klassfeer kan hier voor het nodige tegenwicht zorgen.

Werk op maat

Leerlingen inspraak geven en er rekening mee houden zorgt voor meer motivatie en een hogere mate van betrokkenheid. Laat ze bijvoorbeeld suggesties doen voor een meer inclusieve literatuurlijst, of een nieuwsitem kiezen dat ze vanuit een genderperspectief willen bekijken. Door met hun voorbeelden te werken, breng je de leefwereld van jongeren in de klas. Hou het herkenbaar – dat is makkelijker om reflectie te genereren – maar hou in je achterhoofd dat ‘te dichtbij’ ook moeilijk kan zijn. Zorg dat het doenbaar is voor iedereen en er niemand geïsoleerd wordt.

Denk in kruispunten

Reduceer leerlingen niet tot hun sekse, genderidentiteit, genderexpressie of seksuele en romantische oriëntatie, maar probeer hun meerlagige, unieke identiteit te zien. Denk dus niet in groepen, wel in individuen. Breng de diversiteit in je klas aan bod en waardeer leerlingen voor wie ze zijn. Spoor leerlingen aan om hetzelfde te doen met hun klasgenoten.

Tips voor een genderbewuste klaspraktijk

Communiceer proactief, open en inclusief

Spreek mensen aan met hun gewenste naam en voornaamwoorden en vermeld – als je je daar comfortabel bij voelt – tijdens een eerste contact met een klas je eigen voornaamwoorden, zonder de leerlingen te verplichten hetzelfde te doen. Vervang gegenderde aansprekingen zoals ‘jongens en meisjes’ of ‘mannekes’ door genderbewuste alternatieven zoals ‘mensen’, ‘vrienden’, ‘leerlingen’ of ‘jongeren’. Vraag bijvoorbeeld niet ‘of er twee sterke jongens de banken kunnen verzetten’ maar ‘of er twee leerlingen even willen helpen’. Zo spreek je iedereen aan en laat je leerlingen zelf kiezen of ze zich in de vraag herkennen. Door het woord ‘sterke’ achterwege te laten, vermijd je dubbele stereotypering en geef je ook een kans aan diegenen die zichzelf niet als sterk percipiëren of denken door anderen niet zo te worden gezien (en daarbij spelen gendernormen uiteraard een rol).

Behandel leerlingen genderbewust

Leerlingen genderbewust behandelen houdt in dat...:

- je elke leerling **hetzelfde type vragen** stelt en iedereen even regelmatig aan het woord laat (door bijvoorbeeld een online namentrekker te gebruiken);

- je iedereen om dezelfde redenen, in dezelfde context en met dezelfde (non) verbale communicatie **procesgerichte feedback** geeft;
- je elke leerling **dezelfde keuzes** aanbiedt: zorg daarbij voor voldoende variatie (organiseer bijvoorbeeld de ene week een balsport en de andere week dans tijdens de middagpauze) en geef de leerlingen de kans om van alle opties eens te proeven door bijvoorbeeld met een doorschuifstelsel te werken;
- je je **verwachtingen** van leerlingen **losmaakt van (je eigen) genderstereotypen**.

Kijk kritisch naar je lesmateriaal

Het lesmateriaal dat voorhanden is, is meestal niet erg genderbewust opgesteld. Evalueer je lesmateriaal – zelfstandig, met collega's of met leerlingen – en probeer gendernormen en -stereotypen op te merken en te doorbreken. Bekijk bijvoorbeeld hoe frequent, bij welk onderwerp en op welke manier verschillende seksen vermeld of afgebeeld staan. Je hoeft je bestaand lesmateriaal niet overboord te gooien en opnieuw uit te vinden, maar je kan je wel bewust worden van aanwezige (gender) stereotypen. [Deze tool](#), ontwikkeld door het Procrustes onderzoeksproject in Vlaanderen (2012-2015), helpt jou je lesmateriaal te screenen op genderstereotypen. Als je graag zelf genderbewust lesmateriaal

ontwikkelt, kan je op verschillende websites zoals [Canva](#), [Humaans](#) of [Vice](#) terecht voor rechtevrije beelden met een focus op brede, maatschappelijke diversiteit.

Tool Procrustes onderzoek 'Kijkwijzer gender in lesmateriaal'

WEETJE

Representatie doet ertoe! Onderzoek wijst uit dat kinderen en jongeren pas van een toekomst beginnen dromen als ze zien dat iemand die op hen lijkt effectief die toekomst heeft. Het is dan ook niet verwonderlijk dat als vrouwen voornamelijk passief/zorgend/in een huishoudelijke rol worden afgebeeld, meisjes dit beeld internaliseren. Gelukkig is er de laatste jaren aandacht voor het afbeelden van vrouwen in STEAM-beroepen, waardoor meer kinderen 'een wetenschapper' nu ook als vrouw tekenen en niet meer uitsluitend als man. Lees er meer over in [dit.VRT.artikel](#) uit 2018.

VRT-artikel 'Kinderen teken meer vrouwelijke wetenschappers'

Maak geen onnodige groepen op basis van identiteitskenmerken

Door jongeren onnodig onder te verdelen op basis van sekse, genderidentiteit of andere identiteitskenmerken, wordt stereotiep denken bevestigd. Maak daarom niet onnodig groepjes die uitsluitend uit meisjes of jongens bestaan, maar ga op zoek naar alternatieven door hen in te delen op basis van de kleur van hun trui of de hoeveelheid letters in hun naam. Zo werk je inclusief en betrek je elke leerling. Vraag je af of het echt nodig is dat de school groepen maakt op basis van sekse of genderidentiteit – bv. bij de lessen lichamelijke opvoeding – en doe dat enkel als er geen evenwaardig alternatief bestaat.

Werk roldoorbrekend

Normaliseer roldoorbrekende keuzes of niet-stereotiepe eigenschappen zonder ze te bestempelen als uniek. Zorg bovendien voor niet-stereotiepe taakverdelingen in de klas en voorzie voldoende rolmodellen waar iedereen zich in kan herkennen. Denk hierbij aan de representatie van verschillende seksen, maar ook aan de representatie van een bredere diversiteit zoals verschillende huidskleuren, gender-expressies, handicaps, enzovoort.

Zorg voor voldoende variatie

Een afwisseling maken tussen actieve en passieve werkvormen, lange en korte opdrachten, of het soort materiaal waarmee je werkt, komt elke leerling ten goede.

Iedereen is goed in iets anders en variatie zorgt ervoor dat die verschillende talenten aangesproken en zichtbaar worden. Laat bijvoorbeeld in de lessen lichamelijke opvoeding alle leerlingen proeven van een breed sportaanbod met zowel minder gekende als populaire sporten die je op een niet-stereotiepe manier aan bod laat komen. Het belang aan variatie geldt ook voor toetsen, taken en examens: wissel essayvragen af met meerkeuzevragen en werk af en toe zonder tijdsdruk.

Betrek collega's

Het is niet altijd gemakkelijk om als enthousiaste leerkracht thema's zoals genderbewust lesgeven op de agenda te krijgen. Onderstaande tips kunnen je hierbij helpen:

- Zoek **gelijkgestemde collega's**: samen bereik je meer dan in je eentje.
- Maak duidelijk dat genderbewust lesgeven **geen grote inspanningen** vergt door de positieve uitkomsten van genderbewust lesgeven te verbinden aan bestaande prioriteiten zoals een gezondheidsbeleid of aan bestaande activiteiten zoals een sporttoernooi.
- Geef zelf het **goede voorbeeld**.
- **Concretiseer de doelen**. 'Iedereen reageert altijd op discriminerende uitspraken' werkt aanstekelijker dan vagere doelen zoals 'onze school handelt genderbewust'.
- **Toets af bij je collega's en je directie** hoe zij staan tegenover genderbewust lesgeven. Vraag door bij weerstand zodat je te weten komt waar die vandaan komt. Pas als je weet welke drempels je collega's ervaren, kan je er iets aan doen.

Tips voor een genderbewuste school(omgeving)

Heb aandacht voor gender in het beleid

De individuele inspanningen van schoolpersoneel om genderbewust les te geven en te handelen, dragen bij aan een genderbewuste schoolomgeving. Toch is een overkoepelend schoolbeleid met aandacht voor gender cruciaal om een draagvlak te creëren en inspanningen te stroomlijnen. Een sterk genderbeleid onderschrijft dat gender een impact heeft op iedereen en in wisselwerking staat met andere identiteitskenmerken. Dat veronderstelt dat gender (stereotypen) en gelijke kansen in het volledige schoolbeleid worden opgenomen. Gender structureel integreren in het beleid en beslissingsprocessen is de sleutel tot een genderbewuste school(omgeving).

Geef het beleid vorm

Een paar tips voor het vormgeven van een genderbeleid:

- **Schrijf neer waar je school voor staat** en welke waarden je school wil uitdragen. Gebruik dit als basis voor een genderbeleid. Streef daarbij naar inclusie van alle seksen, genderidentiteiten, genderexpressies en iedereen die op welke manier dan ook buiten het stereotiep m/v-hokje valt. Heb daarbij oog voor genderstereotypen en -normen.
- **Ga proactief te werk:** aandacht voor gender is vaak een reactie op een uitdaging waar de school op dat moment voor staat. Dat zorgt ervoor dat je reactief handelt en er niet altijd gedragenheid of duidelijkheid is over nodige acties. Proactief werken schept een duidelijk(er) kader bij uitdagende situaties.
- **Vertrek vanuit waarderend onderzoek:** analyseer wat er nu al is en breng de huidige sterktes op vlak van (gender) gelijkheid in kaart. Kijk vervolgens welke stappen je graag wil zetten om de schoolvisie verder uit te dragen. Zet daarbij in op duurzame acties in plaats van snelle oplossingen en laat die zo veel mogelijk aansluiten bij initiatieven die er al zijn om geen extra werklust te creëren.

Maak het beleid schoolbreed

Een beleid heeft het meeste effect als het schoolbreed gedragen wordt. Betrek leerkrachten en onderwijsondersteuners (en indien mogelijk leerlingen) bij het opstellen of het herwerken van een genderbeleid en stroomlijn tussen graden, richtingen en leerkrachten. Eens dat beleid er is, informeer dan het volledige schoolteam (plan daar bijvoorbeeld een vergadering of teamdag voor in) en neem de tijd om leerlingen en hun zorgfiguren te informeren.

Maak het beleid voelbaar

Vanaf een genderbeleid is opgesteld en alle betrokkenen geïnformeerd zijn, is het tijd om dat beleid uit te dragen en voelbaar te maken. Dat zal een impact hebben op heel wat domeinen van je school. Hieronder vind je een – niet-exhaustieve – lijst met een aantal voorbeelden over hoe je je genderbeleid voelbaar kan maken. Hou in het achterhoofd dat de voorbeelden dienen

als inspiratie en niet automatisch toe te passen zijn in elke context. Bewaar het overzicht en ga waar mogelijk in gesprek met de leerlingen en/of het schoolpersoneel.

AANPAK IN DE KLAS

Heb in elk vak aandacht voor gender (stereotypen). Een paar voorbeelden: laat in wiskundevraagstukken een vrouw de grootverdiener van een gezin zijn, kies bij geschiedenis voor teksten over de evolutie van het feminisme, spreek in de godsdienstles over alle aspecten van identiteit, toon bij houtbewerking een filmpje van een inspirerende vrouw uit het vakgebied (zoals [Emily Pilloton-Lam](#)), verdeel leerlingen bij lichamelijke opvoeding niet op basis van sekse maar op basis van ervaring met een sport, laat een spellingsoefening gaan over een divers en niet-stereotiep gezin, neem expliciet vrouwelijke auteurs of genderthema's op in literatuurlijsten, onderzoek bij economie waar de loonkloof tussen vrouwen en mannen vandaan komt, bekijk tijdens aardrijkskunde vrouwenrechten in de hele wereld, enzovoort.

COMMUNICATIE

- Gebruik **inclusieve aanspreekvormen**. Zo bereik je met ‘zorgfiguur’ meer mensen dan met ‘de mama’s en de papa’s’ en spreek je ook zorgende grootouders, plusouders, voogden, etc. aan. Vraag je af of alternatieve aanspreekvormen nuttig zijn voor leerkrachten die zich niet (uitsluitend) identificeren als vrouw of man.
- **Screen inschrijfformulieren** op genderstereotypen en taalgebruik. Pas die aan zodat je erkenning geeft aan verschillende woonvormen of thuissituaties.
- Let op **taalkundige verwijzingen**. Probeer verwijzwoorden als ‘hij/zij’ of ‘zijn/haar’ te vermijden door de zin te herformuleren (de meervoudvorm biedt vaak soelaas) of alternatieven zoals ‘die/hun’ of ‘jou/jouw’ te gebruiken.
- Maak met het schoolteam **afspraken over hoe je reageert op discriminerende uitspraken**.

TAAKVERDELINGEN

Zorg voor normdoorbrekende taakverdelingen: laat bijvoorbeeld vrouwelijke leerkrachten fysieke taken en mannelijke leerkrachten zorgtaken opnemen. Laat ze samenwerken in duo’s of in groep of hanteer een beurtrol. Zo vinden alle leerkrachten wel een taak die bij hen past en geef je het goede voorbeeld aan leerlingen.

SCHOOLREGLEMENT

Hanteer in je schoolreglement inclusief taalgebruik en schrap elke overbodige verwijzing naar sekse of genderidentiteit. Zorg voor schoolregels die voor iedereen gelden en die niet (on)bewust genderstereotypen herbevestigen of een bepaalde groep viseren. Zo kan je de kledingvoorschriften van je school of het LO-uniform screenen: die zijn dikwijls gegenderd en bevatten soms onbedoeld kwetsende of uitsluitende richtlijnen. Lees er meer over in de [perspectief over kledingvoorschriften op school](#) (2021) van RoSa vzw.

BELEID OVER PESTEN, AGRESSIE EN

(SEKSUEEL) GRENDOVERSCHRIJDEND GEDRAG

Een proactief beleid rond pesten, agressie en (seksueel) grensoverschrijdend gedrag is een *must* op elke school om de fysieke, emotionele en seksuele integriteit van alle leerlingen te beschermen. Bekijk ook dit deel van je schoolbeleid met een genderbril. Maak duidelijk dat pesten op basis van iemands sekse, genderidentiteit, genderexpressie, en romantische of seksuele oriëntatie niet kan.

WEETJE

Grenswijs, een tool ontwikkeld door Icoba, Pimento en Sensoa, helpt je om een preventief en reactief beleid rond agressie, pesten en seksueel grensoverschrijdend gedrag op te stellen. Daarnaast geeft Sensoa’s publicatie [Omgaan met seksueel \(grensoverschrijdend\) gedrag op school](#) een houvast voor het uitwerken van een sterk beleid, met o.a. concrete voorbeeldsituaties en gepaste reacties.

RUIMTELIJKE ORDENING

- Als leerlingen hun plaats **in de klas** zelf mogen kiezen, gaan ze meestal naast leerlingen van dezelfde sekse of gender-identiteit zitten. Doorbreek die opdeling af en toe om iedereen eens met elkaar te laten kennismaken of samenwerken.
- Evalueer de ruimtelijke indeling van **de speelplaats**. Op heel wat scholen neemt het voetbalterrein veel plaats in, maar heel wat leerlingen hebben andere noden. Bovendien geeft een vaste indeling het signaal dat sommige plaatsen enkel voor bepaalde groepen zijn. Polyvalente ruimtes of plekken waar verschillende indelingen of activiteiten mogelijk zijn, zijn een meerwaarde voor elke leerling.

- Maak de **WC's en eventuele kleedkamers** toegankelijk en inclusief voor iedereen. Zet bijvoorbeeld ook in de jongenstoiletten vuilnisbakjes en denk na over de locatie(s) waar je (gratis) menstruatieproducten aanbiedt. Ga na of de kleedkamers voldoende privacy bieden, wat voor elke adolescent met een veranderend lichaam belangrijk is.

OMKADERING VAN HET SCHOOLPERSONEEL

Ondersteun schoolpersoneel om het genderbeleid uit te dragen door bijvoorbeeld te zorgen voor coaching op de werkvloer. Structureel tijd vrij maken voor leerkrachten om te professionaliseren rond gender en genderbewust lesgeven kan een eerste goede stap zijn.

WEETJE

Menstruatietoestand betekent dat je niet voldoende middelen hebt om maandverband, tampons of een cup te kopen en heeft een impact op gelijke participatie in het onderwijs. Het aanbieden van gratis menstruatieproducten is voor veel scholen een kleine inspanning, maar heeft een groot effect op heel wat leerlingen.

Lees er meer over in de [perspectief over menstruatoestand](#) (2019) van RoSa vzw.

Tips voor een genderbewuste studie- en beroepskeuze

Wees je bewust van gendeerde keuzes

Er is nog steeds veel horizontale gender-segregatie in het onderwijs: meisjes kiezen vaker voor richtingen in zorg, welzijn en taal, terwijl jongens meer vertegenwoordigd zijn in richtingen zoals economie, techniek en exacte wetenschappen. Neem bijvoorbeeld de doorsnee klas humane wetenschappen of een klas autotechnieken: die zullen respectievelijk voornamelijk uit meisjes en uit jongens bestaan. Dit fenomeen zien we zowel in het secundair als het hoger onderwijs, en weerspiegelt zich nadien op de arbeidsmarkt. Lees er meer over op [de webpagina over onderwijsparticipatie](#) van RoSa vzw.

Opdat elke leerling een studie of job kan kiezen die bij diens interesses en talenten past, is bewustzijn over de impact van gender op studie- en beroepskeuze belangrijk. Daag je eigen ideeën, normen en verwachtingen over gender uit en spoor leerlingen aan om hetzelfde te doen. Normaliseer

roldoorbrekende keuzes zonder ze te bestempelen als uniek en steun leerlingen in die keuzes. Maak bijvoorbeeld meisjes warm voor niet-genderstereotype richtingen (zoals STEAM-richtingen) en heb dezelfde aandacht voor niet-genderstereotype keuzes van jongens. Op die manier kan je studieadvies geven los van genderstereotypen, maar met een focus op de interesses en talenten van de leerlingen. Uiteraard is het oké als ze kiezen voor een genderstereotype studie of job, zolang het maar een bewuste keuze is die gebaseerd is op hun interesses en talenten, en niet op basis van 'wat verwacht wordt'.

Bied elke jongere dezelfde brede mogelijkheden aan

Om alle leerlingen dezelfde brede studietoel- en jobmogelijkheden aan te bieden, is het ten eerste zinvol om bedrijfs- en beursbezoeken te doen en om verschillende experts – met aandacht voor maatschappelijke diversiteit – uit te nodigen op school. Op die manier leren leerlingen wat bepaalde beroepen inhouden. Ten tweede is het belangrijk om te bespreken welk diploma je voor welke beroepen nodig hebt.

Mathness is een tool die je daarbij kan helpen: het laat o.a. zien welke jobs je als wiskundige kan uitvoeren. Door ten derde duidelijk te maken in welke sectoren jobs meer of minder stereotiep ingezet kunnen worden, verbreed je de keuzemogelijkheden voor leerlingen. Maak duidelijk dat ingenieurs ook nodig zijn in de zorgsector of dat het leger ook rekent op zorgend personeel.

WEETJE

Bij jobs in het onderwijs is er niet alleen sprake van horizontale segregatie met een oververtegenwoordiging van vrouwen, maar ook van verticale segregatie. Vrouwelijk onderwijspersoneel is namelijk oververtegenwoordigd in het kleuter- en lager onderwijs, maar naarmate men 'hoger' op de onderwijsladder klimt en het beroep meer maatschappelijk aanzien krijgt (zoals leerkrachten in het hoger onderwijs of directeurs), is er een oververtegenwoordiging van mannen.

Gebruik genderneutrale beroepsbenamingen

Benoem beroepen genderneutraal waar mogelijk: geen verpleegster of verpleger maar verpleegkundige, geen poetsvrouw of poetsman maar poetshulp, geen directeur of directrice maar directie, enzovoort. Als een neutrale benaming moeilijker is of minder courant gebruikt wordt, loont het

de moeite om hier samen met leerlingen kritisch over te reflecteren. Bespreek bovendien de waardering van beroepsbenamingen en de impact hiervan met leerlingen. Zo worden 'directeurs' vaak hoger ingeschat dan 'directrices', waardoor sommige vrouwen de neutrale (stereotiep 'mannelijke') term 'directeur' verkiezen, terwijl anderen bewust inzetten op het herwaarderen van de stereotiep 'vrouwelijke' term.

Gebruik bewuste studiewijzers met voldoende rolmodellen

In een ideale wereld zijn studiewijzers (gender)bewust. In de realiteit is dat helaas niet altijd het geval en worden genderstereotiepe beroepsbenamingen gebruikt, zijn afbeeldingen niet inclusief of ontbreekt het aan algemene diversiteit. Als je zo'n studiewijzer gebruikt, sta daar dan even bij stil met de leerlingen:

- Merk je genderstereotiep taal- of beeldgebruik op?
- Beeldt men mensen met verschillende identiteitskenmerken even frequent en bij verschillende beroepen/studies af?
- Brengt men mensen met verschillende identiteitskenmerken op een evenwaardige manier in beeld of merk je verschillen

op (bv. poserende vrouwen in passieve houding versus werkende mannen in actieve houding)?

- Wordt onze maatschappelijke diversiteit weerspiegeld en is er oog voor kruispuntdenken? Zie je een diversiteit aan personen op basis van leeftijd, huidskleur, genderexpressie, handicap, etc?
- Maakt men de veelzijdigheid van studiekeuzes voldoende duidelijk? Is het duidelijk waar jongeren tewerkgesteld kunnen worden met deze opleidingen?

De ondersteuning van RoSa vzw

Als je nood hebt aan meer uitleg of ondersteuning, kan je de hulp van RoSa vzw inschakelen. Je kan een interactieve vorming aanvragen over genderbewust lesgeven of over het implementeren van een genderbeleid op jouw school. Ook langdurige begeleidingstrajecten zijn mogelijk waarbij RoSa vzw je ondersteunt en begeleidt in het ontwikkelen en implementeren van een genderbeleid. Meer info over het aanbod vind je op de [webpagina 'Aanbod'](#) van RoSa vzw.

food

OVERZICHT *activiteiten*

PAGINA

34

IJsbreker

PAGINA

37

Wat is gender?

PAGINA

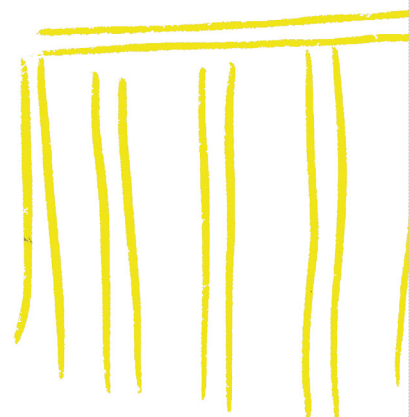
38

Bingo!

PAGINA

39

Feit of mythe?

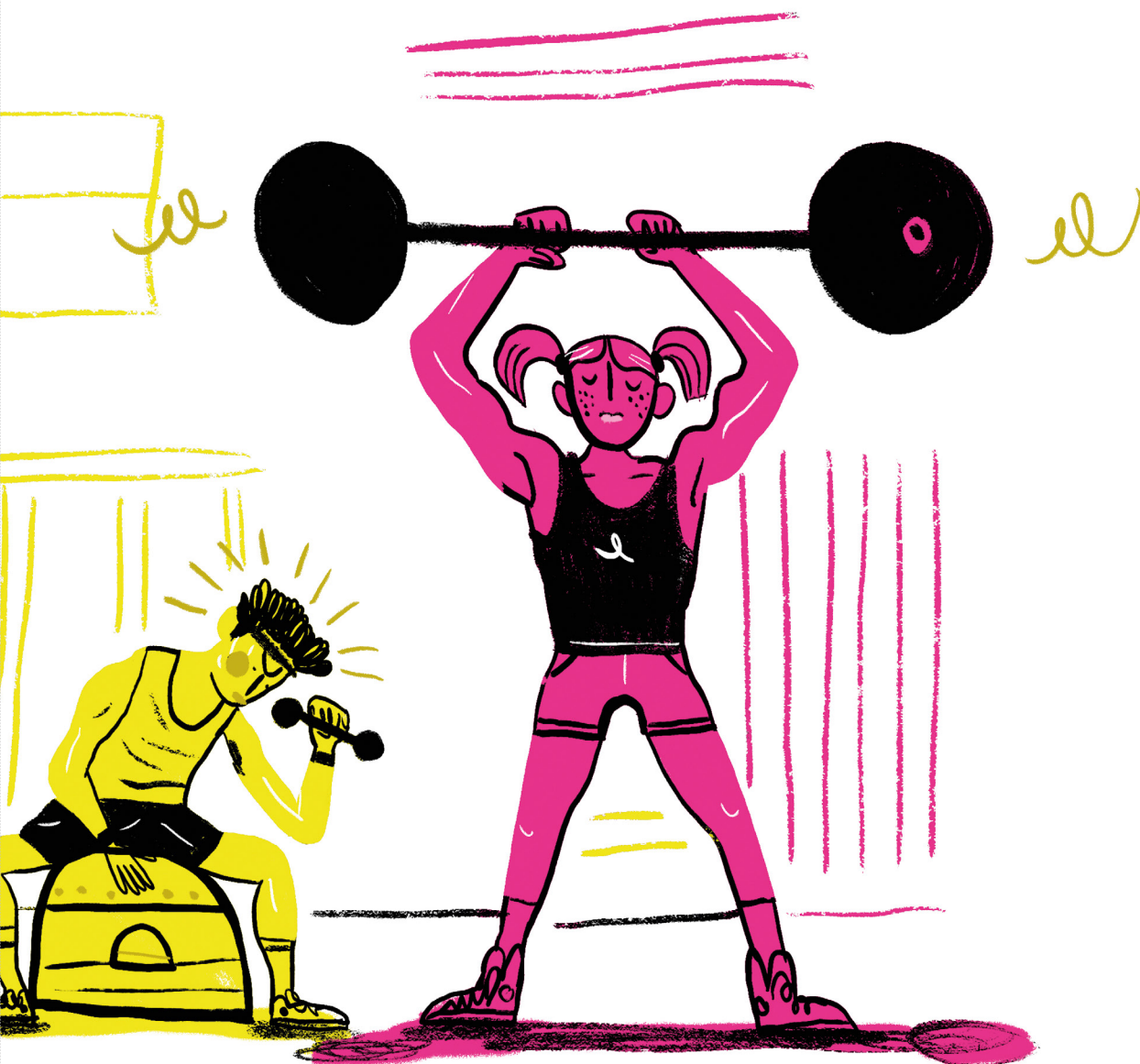

Activiteiten

In dit deel vind je een aantal lesideeën en activiteiten over gender. Bij elke activiteit staat een indicatie van de tijd die je ervoor nodig hebt, maar die zal afhangen van de groepsgrootte, hoeveel inbreng de leerlingen hebben en hoe veilig de klassfeer is.

Heb je nood aan meer werkvormen, gesprekstechnieken of concrete lesvoorbereidingen rond gender?

Bekijk dan zeker RoSa's [Lessenpakket: gender in het secundair onderwijs](#), een bundel met kant-en-klaar uitgewerkte activiteiten over verschillende gendergerelateerde onderwerpen.

IJsbreker

MATERIAAL

De uitgeknipte kaartjes op de volgende pagina

DUUR

10 tot 40 minuten

OPZET

Scheur de volgende pagina uit de toolkit en knip het raster tot kleine kaartjes.

Op elk kaartje staat een prikkelende vraag over gender die je kan gebruiken om het thema te introduceren. Bespreek de vragen klassikaal of in kleine groepjes.

NAGESPREK

- Hoe is het om over die vragen na te denken?
- Zijn er antwoorden die je hebben verrast?
- Waarom is het volgens jou belangrijk om over gender te praten?

TIP

Als er niet veel veiligheid is in de klas, kan je ervoor kiezen om leerlingen individueel over de vragen te laten nadenken. Je hoeft niet *per se* klassikaal terug te koppelen; het belangrijkste is dat iedereen erover heeft nagedacht.

IJSBREKER

Wat zijn volgens jou
de voordelen
van een jongen te zijn?
En de nadelen?

Hoe worden vrouwen
en mannen doorgaans
afgebeeld in reclame?
Wat vind je daarvan?

Heb jij al iets
positiefs ervaren
enkel en alleen omwille
van hoe je eruitziet?

Bij welke verwachtingen
over jongens en meisjes
voel jij je goed?
Hoe komt dat?

Zijn genderstereotypen
al eens ter sprake gekomen
in de klas?
Zo ja, waar ging
dat toen over?

Heb jij ooit al druk ervaren
om je als een 'typische jongen'
of 'typisch meisje' te gedragen?
In welke situatie was dat?

Zie jij op sociale media
soms beelden van
'ideale' vrouwen-
en mannen(lichamen)?
Hoe realistisch zijn die?

Beeld je in dat jij
met een andere sekse
geboren zou zijn...
Welke impact zou dat hebben
(gehad) op jouw hobby's?

Welke job zie jij jezelf
later uitvoeren?
Ken je (veel) rolmodellen
die lijken op jou
en dit beroep uitoefenen?

Welk gedrag vind jij
typisch 'vrouwelijk'?

Heb jij al iets negatiefs
ervaren enkel en alleen
omwille van hoe
je eruitziet?

Zijn de kledingvoorschriften
van jouw school
gelijk voor alle leerlingen?
Waarom wel/niet?

Welk gedrag vind jij
typisch 'mannelijk'?

Wat zijn volgens jou
de voordelen van een meisje
te zijn? En de nadelen?

Bij welke verwachtingen
over jongens en meisjes
voel jij je minder goed?
Hoe komt dat?

Heb jij het gevoel
dat je helemaal kan zijn
wie je wil?
Wanneer niet,
wanneer wel?

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

IJSBREKER

Wat is gender?

MATERIAAL

- 5 blanco posters of grote papieren;
- schrijfgerei.

DUUR

40 minuten

OPZET

Neem vijf blanco posters en schrijf op elke poster één term: sekse, gender, genderidentiteit, genderexpressie of romantische en seksuele oriëntatie. Leg die verspreid over het klaslokaal en geef de leerlingen de opdracht om de komende 10 minuten op elke poster schriftelijk te brainstormen over de term die erop staat. Je hoeft als leerkracht niet te weten wie wat noteert, dus geef de leerlingen voldoende ruimte. Overloop nadien klassikaal de posters en geef de correcte uitleg bij elke term. Hou daarna een korte quiz waarbij de leerlingen moeten aangeven of het gaat over sekse of over gender. Dat kan gaan over bevallen (sekse), jongens die vaker voetballen dan meisjes (gender), menstruatie (sekse), enzovoort.

NAGESPREK

- Waren er termen waarvan je de betekenis nog niet kende?
Of die je voordien anders definieerde?
- Vind je het moeilijk om het onderscheid te maken tussen gender en genderidentiteit?
Kan je ook uitleggen waarom?
- Vind je het moeilijk om het onderscheid te maken tussen sekse en gender?
Bij welke opgave(n) uit de quiz twijfelde je en waarom?
- Welk effect heeft gender op jou? Merk je dat er van jou dingen worden verwacht of je anders wordt behandeld omdat je met een bepaalde sekse bent geboren?

TIPS

- Als de klas nog niet veel voorkennis heeft, begin je bij de nabespreking best met de poster over sekse, die is het minst abstract.
- Je kan voor de quiz [deze korte video](#) uit De Grote Gendershow laten zien waarin Bieke Purnelle van RoSa vzw uitlegt wat gender is.
- Op [deze webpagina van genderklik voor jongens](#) vind je stellingen die je kan gebruiken voor de quiz.

Video 'Bieke Purnelle
legt uit wat gender is'

Genderklik voor jongens
'Test gender - sekse'

Bingo!

MATERIAAL

Pen en papier

DUUR

20 minuten per ronde

OPZET

Elke leerling neemt een blad papier en tekent een bingo-raster met 12 vakjes. Geef ze even de tijd om in elk vakje een eigenschap, emotie, hobby, beroep, gedrag, ... te noteren die stereotiep met meisjes of vrouwen wordt verbonden. Als iedereen in elk vakje iets heeft geschreven, kan de bingo van start gaan. Zodra één leerling een eigenschap van diens bingokaart heeft vermeld, schrikt iedereen die eigenschap van hun bingokaart als ze die ook hebben opgeschreven. Diegene die als eerste een horizontale, verticale of diagonale lijn heeft kunnen afstrepen, roept 'bingo!' en is de winnaar. Ga echter door tot elke leerling zeker één keer aan het woord is geweest. Nadien doe je een tweede ronde, maar dan met eigenschappen, emoties, hobby's, beroepen, gedrag, ... die stereotiep aan jongens of mannen wordt gelinkt. Bespreek beide rondes.

NAGESPREK

- Zijn er antwoorden die regelmatig terugkwamen? Hoe komt dat?
- Wat zijn de gevolgen van die verwachtingen? Zijn die gevolgen anders wanneer het om een positieve ('vrouwen zijn zorgzaam' of 'mannen zijn sterk') of een negatieve verwachting gaat ('mannen delen hun emoties niet' of 'vrouwen zijn niet goed in kaartlezen')?
- Wie herkent zich (deels) wel en wie herkent zich (deels) niet in die eigenschappen? Hangt dat af van de context waarin je je bevindt?
- Stel dat deze activiteit 100 jaar geleden werd gedaan: op welke manier zouden de antwoorden verschillen van de onze? Of wat als we deze oefening in de sportclub, kunstacademie of jeugdbeweging zouden doen?
- Op welke manier(en) kan je zelf iets doen om (de negatieve effecten van) genderstereotypen tegen te gaan?

TIPS

- Bij een jonge groep is het zinvol om de opdracht zo concreet mogelijk te maken door bijvoorbeeld enkel met beroepen te werken.
- Je kan dit [korte videofragment](#) laten zien waarin Myriam Halimi en Ciska Hoet van RoSa vzw uitleggen wat genderstereotypen en hun gevolgen zijn.
- Benadruk dat genderstereotypen negatief zijn voor iedereen. Je kan deze [korte video](#) laten zien waarin Myriam Halimi en Ciska Hoet van RoSa vzw het specifiek hebben over de gevolgen van stereotypen over mannen.

Filmpje 'Myriam Halimi en Ciska Hoet over genderstereotypen'

Filmpje 'Stereotypen rond mannelijkheid'

Feit of mythe

MATERIAAL

Computers/smartphones met WiFi waarmee leerlingen zelfstandig kunnen en mogen werken

DUUR

30 minuten

OPZET

Laat de leerlingen zich in kleine groepjes verdelen. Geef elk groepje een andere stelling over genderongelijkheid en geef ze voldoende tijd om op te zoeken of en waarom de stelling een feit of een mythe is. Laat hen noteren welke informatie ze waar vinden en minstens vier verschillende bronnen raadplegen. Nadien stellen de leerlingen hun resultaten voor aan de rest van de klas. Mogelijke stellingen die je kan meegeven:

- In het Vlaams secundair onderwijs doen meisjes het over het algemeen beter dan jongens (feit).
- Meisjes en jongens kiezen in het secundair andere studierichtingen (feit).
- Er zijn meer jongens met ADHD dan meisjes (mythe: er is een over- en onderdiagnose van bepaalde neurodivergenties; meisjes krijgen bijvoorbeeld minder snel de diagnose van autisme dan jongens).
- Mannen zoeken minder psychologische of medische hulp in vergelijking met vrouwen (feit).
- 15% van de meisjes die leven in armoede heeft al eens school moeten missen omdat ze geen menstratieproducten hadden (feit).
- Mannen en vrouwen dragen evenveel zorg voor kinderen en het huishouden (mythe: het grootste deel van kindercare en huishoudelijk werk valt nog steeds op de schouders van vrouwen).
- Mannen verdienen in België gemiddeld 20% meer dan vrouwen (feit).
- Mannen zijn hoger opgeleid dan vrouwen: ze hebben vaker een diploma hoger onderwijs (mythe: meer meisjes dan jongens studeren af in het hoger onderwijs).

NAGESPREK

- Hoe moeilijk was het om correcte informatie te vinden op het internet? Waar heb je die gevonden?
- Wat vind je van deze ongelijkheden? Merk je daar zelf iets van in jouw leven?
- Wat zijn de gevolgen van deze ongelijkheden? Wat kunnen we daaraan doen?

TIPS

- Geef bij jonge groepen een aantal voorbeelden van zoektermen of betrouwbare websites mee (kijk bij 'informatieve webpagina's' op pagina 42 voor inspiratie).
- Inspiratie voor andere stellingen kan je vinden op de website van RoSa vzw of in RoSa's [lessenpakket over gender](#). Je kan de leerlingen ook zelf stellingen laten maken.
- Let op: stellingen kunnen polariserend werken of negatieve houdingen versterken. Werk enkel met stellingen als je merkt dat de leerlingen naar elkaar kunnen luisteren en respect hebben voor elkaars mening.

Inspiratiemateriaal

In dit deel lijsten we educatief materiaal over gender op waar je zelf mee aan de slag kan. Je vindt hier literatuur voor jezelf en voor leerlingen, informatieve webpagina's, interessante filmpjes, documentaires en podcasts, een kalender met themadagen en vormingsinspiratie. Hier en daar geven we leeftijdsindicaties mee, maar maak zelf bewuste keuzes over welke materialen gepast zijn voor de groep jongeren waar jij mee werkt.

Literatuur

Op [deze webpagina](#) van RoSa vzw vind je een educatieve leeslijst voor jongeren. Je vindt hier zowel Nederlandstalige als Engelstalige literatuur als fictie en non-fictie met gender als centraal thema. We geven bovendien ook nog graag deze tips mee:

- Op de webpagina van [RoSa leest](#) vind je heel wat boekentips en boekbesprekingen.
- In de [RoSa bib](#) in Brussel vind je een schat aan non-fictie literatuur over gender en feminisme. Zeker een bezoekje waard, ook met een groep jongeren!
- Biografieën van feministische auteurs zijn aanraders voor op je literatuurlijst. Je kan hiervoor inspiratie opdoen uit [RoSa's rolmodellen](#). Dat zijn portretten van pioniers en moderne boegbeelden uit het feminisme en de vrouwenbeweging, maar ook uit wetenschap, politiek, cultuur, sport en andere domeinen. Interessant in elke les!

RoSa's
educatieve leeslijst

Als je zelf meer wil lezen over gender, geven we je graag deze inspiratie mee:

- *Gender op school: meer dan een jongens-meisjeskwestie*
  - Dimitri Van Maele, Nathalie Michalek, Nadine Engels, Ferre Laevers, Koen Lombaerts en Mieke Van Houtte
- *Meisjes zus, jongens zo: hoe omgaan met gender op school?*
  - Jos Van Thienen
- *Gender op school: leidraad voor een genderinclusieve leeromgeving*
  - Myriam Halimi, Saray Declercq en Els Consuegra
- *Creating gender-fair schools and classrooms: engendering social justice 14-19*
  - Raphael Reed Lynn en Tina Rae
- *Gender(en): over de constructie en deconstructie van gender bij Vlaamse jongeren*
  - Bram Spruyt en Jessy Siongers
- *Handleiding equischools. Samen met jongeren werken aan een (gender)gelijke en geweldloze samenleving.* Brussel: Beweging tegen Geweld
  - vzw Zijn & RoSa vzw - Kenniscentrum voor Gender en Feminisme
- [RoSa vzw - onderwijs en opvoeding](#)
- [MO*special over gender en onderwijs](#)
- [KLIQ vzw - thema onderwijs](#)

Varia

Informatieve web(pagina's)

[RoSa vzw](#): een schat aan informatie (thematisch opgesteld) over gender en feminisme met heel wat lees-, kijk- en luistertips. Verder vind je hier ook thematische nieuwsbrieven en een dagelijks persoverzicht.

[MoveMen](#): werkt met jongens en mannen rond gendergelijkheid en geweldpreventie. De organisatie sensibiliseert en informeert over stereotypen en schadelijke opvattingen over mannelijkheid, en hoe deze opvattingen in relatie staan tot gender(on)gelijkheid, relaties, geweld, discriminatie en privileges.

[Ella vzw](#): kenniscentrum gender en etniciteit. Stelt o.a. publicaties en portretten van vrouwen in STEAM beschikbaar op hun website.

[Genderklik](#): over de impact van gender op ons allen, in elk domein van ons leven en tijdens heel onze levensloop. De focus ligt op laagdrempelige, toegankelijke en correcte informatie. Hier vind je ook heel wat lees- en kijktips.

[Procrustes project website](#): een toolbox om scholen en leerkrachten te ondersteunen in het voorkomen van onderpresteren van jongens en meisjes.

[Woordenlijst Transgender Infopunt](#) en [woordenlijst Cavaria](#): uitgebreide, up-to-date woordenlijsten waarin heel wat termen rond gender worden uitgelegd.

Filmpjes

Op de webpagina [RoSa kijkt](#) vind je heel wat tips voor interessante filmpjes of documentaires over gender en/of feminisme.

[De Grote Gendershow](#) (RoSa vzw): een talkshow van 50 minuten over gender, genderstereotypen en kruispuntdenken.

[Els Consuegra over gender in klasinteracties](#): een korte video over hoe leerlingen anders behandeld worden op basis van hun sekse of genderidentiteit en hoe je genderbewuster kan handelen.

[Tedtalk van John Brenkus](#) over het belang van samen bewegen: waarom leerlingen best niet ingedeeld worden op basis van sekse of genderidentiteit voor de lessen lichamelijke opvoeding.

[Tedtalk van Monique W. Morris](#): over hoe zwarte meisjes gevisieerd worden door een strafbeleid op school en wat we daaraan kunnen doen.

[Tedtalk van Alexis Jones](#): over haar samenwerking met mannelijke atleten uit het hoger onderwijs om mannelijkheid te herdefiniëren.

[Tedtalk van Justin Baldoni](#): over het herdefiniëren van mannelijkheid.

[Moeilijke dingen makkelijk uitgelegd](#): over o.a. wit feminisme, kruispuntdenken en non-binariteit.

Documentaires

[Wij vrouwen](#) (VRT): over de evolutie van de positie van de vrouw in België, in zowel het privé als publieke leven.

[Lieve jongens, stoere meisjes](#) (VRT): Panoreportage over de impact van genderstereotypen op (het opgroeien van) kinderen.

Podcasts

Op de webpagina [RoSa luistert](#) vind je heel wat tips voor interessante podcasts over gender en/of feminisme.

[Podcast vrouwenraad](#): over hoe feminisme een antwoord kan bieden op urgente maatschappelijke uitdagingen.

[Nee-man podcast van emancipator](#): podcast uit Nederland over het belang van het herdefiniëren van mannelijkheid.

Kalender

Gender is een transversaal thema. Daarom werk je best niet enkel rond gender op themadagen, maar het hele jaar door. Toch kunnen onderstaande dagen een aanknopingspunt zijn om extra aandacht te besteden aan (één bepaald aspect van) gender.

OPGELET: dit is is geen exhaustieve lijst.

Februari	01/02: Internationale dag van de hijab 06/02: Internationale dag tegen vrouwelijke genitale verminking 11/02: Internationale dag voor vrouwen in de wetenschap
Maart	01/03: Internationale dag voor vrouwen van kleur 08/03: Internationale vrouwendag / Internationale dag van de feministische strijd 21/03: Internationale dag tegen racisme en discriminatie 31/03: Internationale transgenderrechtendag
April	06/04: Internationale dag van de asexualiteit 26/04: Internationale dag van lesbische vrouwen 27/04: Internationale dag van vrouwen en meisjes in ICT
Mei	17/05: IDAHOT (Internationale dag tegen homo- en transfobie) 28/05: Internationale dag van menstruatie hygiëne
September	04/09: Internationale dag van de seksuele gezondheid 21/09: Dag tegen islamofobie 23/09: Internationale dag van de biseksualiteit 26/09: Internationale dag van de anticonceptie 28/09: Internationale dag van de veilige abortus
Oktober	11/10: Internationale dag van de coming-out & Wereldmeisjesdag 26/10: Intersekседag
November	11/11: Nationale vrouwendag 19/11: Internationale mannendag 25/11: Internationale dag tegen geweld op vrouwen & de start van de '16 dagen tegen geweld op vrouwen'
December	03/12: Internationale dag voor personen met een handicap

WEETJE

Unequal pay day is de symbolische datum – veroorzaakt door de loonkloof – waarop vrouwen gratis beginnen werken tot het eind van het jaar in vergelijking met mannen. Deze dag valt elk jaar op een andere dag.

Vormingsinspiratie

<u>RoSa vzw</u>	Geeft vorming aan o.a. leerkrachten (in opleiding), maar ook aan breder onderwijspersoneel, directies en jeugdwerkers over gender, feminisme en meer specifieke thema's zoals genderbewust lesgeven en genderbewust opvoeden. Daarnaast biedt RoSa vzw ook screenings aan van teksten zoals lesmateriaal, schoolreglementen en beleidsteksten. Vorming en screening kunnen ook gecombineerd worden tot een (duurzaam) traject.
<u>Ella vzw</u>	Biedt vorming en trajectbegeleiding aan over verschillende thema's, steeds met een focus op het kruispunt van gender en etniciteit. In hun webshop kan je ook verschillende publicaties en werkbundels terugvinden om zelf mee aan de slag te gaan.
<u>vzw Zijn</u>	Beweging tegen geweld: geeft o.a. vorming aan leerkrachten over het doorbreken van genderstereotypen met een insteek van geweldpreventie.
<u>Pimento</u>	Geeft vorming aan jongeren en aan diegenen die met jongeren werken over o.a. relaties en seksualiteit, teambuilding, identiteit en zingeving, weerbaarheid en pesten.
<u>KLIQ</u>	Als onderdeel van Çavaria geeft KLIQ vorming aan o.a. leerkrachten (teams) rond gender- en seksuele diversiteit en hoe je kan omgaan met polarisatie en straffe uitspraken. Ze bieden ook webinars en e-learning trajecten aan.
<u>Sensoa</u>	Geeft o.a. vorming aan leerkrachten(teams) over preventie en beleid rond seksueel grensoverschrijdend gedrag alsook over lesgeven over relaties en seksualiteit. Ze hebben een youtube-kanaal met interessante webinars en video's en een Sensoa Academie met (gratis) online vormingen en cursussen.
<u>School uit de kast</u>	Geeft vorming en trajectbegeleiding aan zowel leerkrachten(teams) als in sommige provincies aan jongeren over gender- en seksuele diversiteit.
<u>Merhaba vzw</u>	Geeft vormingen aan leerkrachten(teams) over hoe je je praktijk of beleid inclusiever kan maken voor LGBTQIA+-personen met een migratieachtergrond.

Checklist voor een genderbewuste aanpak

Je hebt de genderklik gemaakt als je je er bewust van bent dat gender een rol speelt in onze alledaagse interacties en je ernaar streeft hier op een kritische, bewuste manier mee om te gaan. Onthoud dat genderbewustzijn geen eindpunt is, maar een voortdurend leerproces. Wanneer het thema gender geïntegreerd wordt op alle verschillende niveaus van een werking (directie, personeel, zorgfiguren, jongeren, ...), spreken we van een genderbewuste werking. Test in welke mate jij al bijdraagt aan die genderbewuste praktijk!

Geef elk aandachtspunt een score van één tot drie. Zo krijg je zicht op wat jij al goed doet en waar er voor jezelf nog groeimogelijkheden zijn. Op basis daarvan kan je je eigen sterktes en werkpunten vastleggen en ga je stapsgewijs, kwalitatief en op maat te werk.

- 1. Dit doe ik niet.**
Hier zou ik meer aandacht aan kunnen besteden.
- 2. Dit doe ik soms, maar hier kan ik nog in groeien.**
- 3. Dit lukt goed!**
Misschien is het wel zinvol om wat tips te delen met collega's.

(Zelf)reflectie

Ik stel mijn eigen opvattingen over gender regelmatig in vraag.

Ik vraag feedback aan anderen (jongeren, collega's, directie, ...) over hoe ik genderbewuster kan handelen en probeer dit toe te passen.

Het goede voorbeeld geven

Ik probeer genderstereotiepe uitspraken, vragen en opmerkingen te vermijden.

Ik reduceer anderen niet tot enkel hun sekse of genderidentiteit maar ik hou rekening met al hun identiteitskenmerken en de daaraan gekoppelde privileges (of het gebrek eraan) en discriminatie.

Interactie met anderen

Ik spreek anderen op een inclusieve manier aan.

Ik geef elke jongere om dezelfde redenen, in dezelfde context en met dezelfde (non)verbale communicatie procesgerichte feedback.

Ik deel jongeren niet onnodig op in groepen op basis van sekse of genderidentiteit maar op andere, creatieve manieren.

Ik grijp consequent in wanneer iemand negatief wordt behandeld omdat die persoon niet voldoet aan heersende gendernormen of bij een discriminerende – seksistische, homofobe, transfobe, racistische, validistische ... – uitspraak.

Activiteiten en materiaal

Ik stel opdrachten, toetsen, taken, huiswerk, taakverdelingen, werkblaadjes, ... niet (gender)stereotiep op.

Ik bekijk (samen met collega's of jongeren) mijn (les)materiaal kritisch en doorbreek de gendernormen en -stereotypen die ik daarin tegenkom.

Ik zorg voor voldoende variatie en afwisseling in mijn activiteiten.

Samenwerking en beleid

Ik bespreek ideeën, tips en moeilijkheden die ik ondervind in verband met een genderbewuste aanpak met mijn collega's, directie, etc.

Ik kan teruggrijpen naar een genderbeleid en visietekst van onze werking.

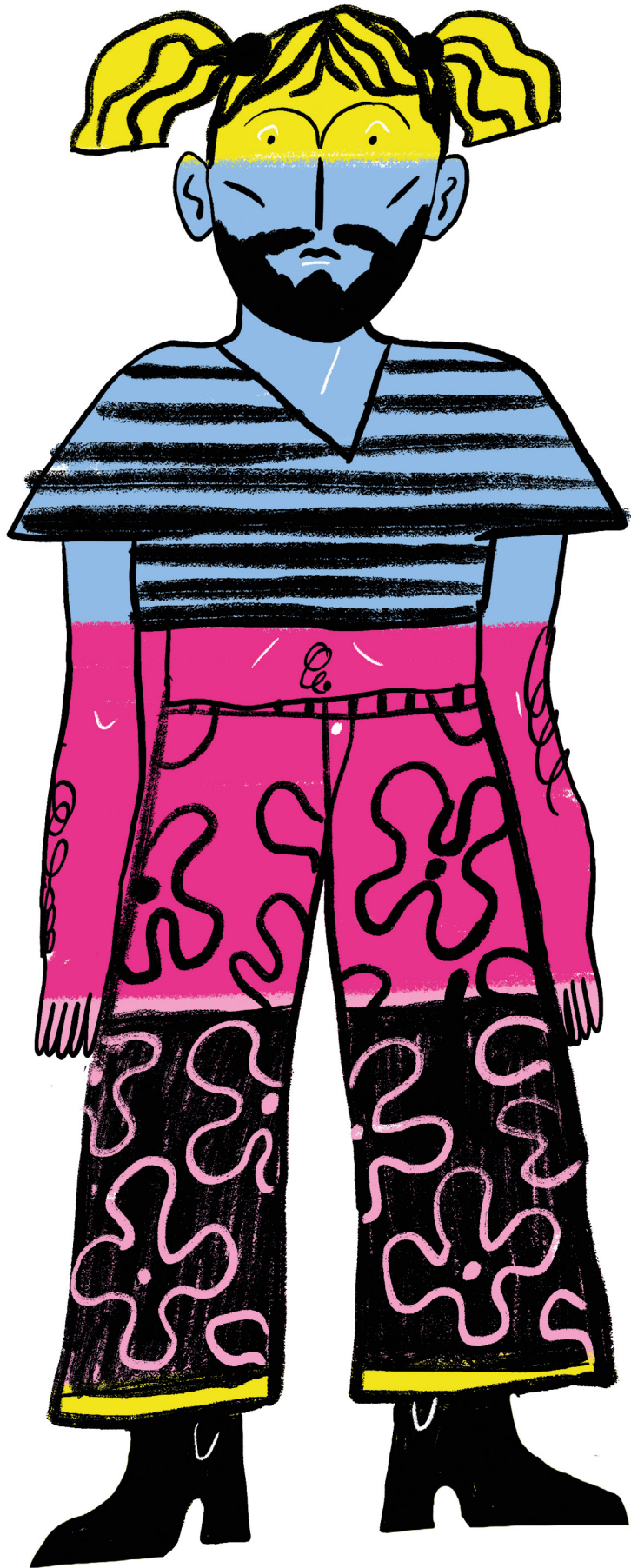
Ik onderneem acties om het genderbeleid in de praktijk te brengen.

Ik stem mijn communicatie af op het genderbeleid.

Studie- en beroepskeuze

Ik daag (mijn eigen) gendernormen en -stereotypen in verband met studie- en beroepskeuze uit en normaliseer roldoorbrekende en niet-stereotiepe studie- en beroepskeuzes.

Ik gebruik genderneutrale beroepsbenamingen waar mogelijk.

Begrippenlijst

Gender	Sociaal geslacht: maatschappelijke ideeën, sociale normen en verwachtingen over vrouwelijkheid en mannelijkheid die de samenleving structureren. Gender is contextueel, plaats- en tijdgebonden.
Genderbewust	Een aanpak die rekening houdt met biologische verschillen maar evenzeer (h)erkent dat gendernormen en -stereotypen een socialiserende impact hebben. Deze aanpak voorziet daarom voldoende variatie, diversiteit en gelijke aanmoediging zodat iedereen interesses kan ontdekken en persoonlijke talenten kan ontwikkelen, ongeacht gender.
Genderexpressie	Hoe iemand (wel of niet) uiting geeft aan diens genderidentiteit. Het gaat over wat de buitenwereld te zien krijgt: kledij, make-up, lichaamstaal, kapsel, stemgebruik, ...
Genderidentiteit	Persoonlijke beleving van gender: hoe iemand zich voelt en identificeert in relatie tot wat hen biologisch is meegegeven en wat er sociaal gezien wordt verwacht.
Genderneutraal	Objecten waar geen expliciete en impliciete associaties rond mannelijkheid en vrouwelijkheid aan vasthangen.
Gendernormen	Sociale (ongeschreven) afspraken en verwachtingen die een samenleving verbindt aan een sekse of genderidentiteit.
Genderongelijkheid	De ongelijke positie van individuen op basis van hun sekse of genderidentiteit.
Genderpolicing	Het opleggen of handhaven van gendernormen.
Genderstereotypen	Karikaturale ideeën over mannen en vrouwen die kunnen leiden tot vooroordelen, discriminatie en ongelijkheid. Het gaat over veralgemeningen over een hele groep mensen op basis van hun sekse of genderidentiteit.
Kruispuntdenken	Rekening houden met verschillende aspecten van iemands identiteit, de unieke positie in een samenleving die een persoon daardoor krijgt en hoe dit samenhangt met meer of minder kans op privileges enerzijds of op discriminatie anderzijds.
Sekse	Het biologische geslacht dat bepaald wordt door lichamelijke kenmerken zoals de uit- en inwendige geslachtskenmerken, geslachtschromosomen in de genen en geslachtshormonen.
Seksuele en romantische oriëntatie	De romantische oriëntatie heeft betrekking op de mensen op wie men verliefd wordt; de seksuele op de mensen door wie men zich seksueel opgewonden voelt. Deze oriëntaties vallen niet altijd samen en kunnen veranderen doorheen de tijd.

Bibliografie

- Atthill, C. & Jha, J. (2009). *The Gender-Responsive School: An Action Guide*. Commonwealth Secretariat.
- Broeke, T. A. (2011). *Het idee M/V: ontmaskering van een hardnekkig denkbeeld (Dutch Edition)*. Maven Publishing.
- Çavaria. *Holebi's / çavaria*. (z.d.). <https://www.cavaria.be/holebis>
- Delamont, S. (2014). *Sex Roles and the School*. Routledge.
- Genderklik (z.d.). *Onderwijs | Genderklik.be*. <https://genderklik.be/onderwijs>
- Halimi, M., Declercq, S., Consuegra, E. & Bossaert, S. (2017). *Gender op school: leidraad voor een genderinclusieve leeromgeving*. Politeia.
- Intersekse Vlaanderen. (2020, 13 augustus). *Naar een intersekse definitie*. <https://www.interseksevlaanderen.be/naar-een-definitie-van-intersekse/>
- Lumi. (z.d.). *Gender*. <https://www.lumi.be/info/gender>
- Michiels, J., Halimi, M., & Dedoncker, K. (2022). *Handleiding Equischools. Samen met jongeren werken aan een (gender)gelijke en geweldloze samenleving*. Brussel: Beweging tegen geweld – vzw Zijn & RoSa vzw – Kenniscentrum voor Gender en Feminisme.
- MO*special over gender en onderwijs. (2021). MO*. <https://www.mo.be/magazine/mospecial-over-gender-en-onderwijs>
- Morris, E. W. (2012). *Learning the Hard Way: Masculinity, Place, and the Gender Gap in Education (Rutgers Series in Childhood Studies)*. Rutgers University Press.
- Nols, Z., Purnelle, B., Gysbrechts, M. & Pleune, T. (2020). Gender en seksuele diversiteit in het sportonderwijs: naar concrete handvatten voor leerkrachten lichamelijke opvoeding. *Welwijs*, 31(1), 17–20.
- Penney, D. (2002). *Gender and Physical Education: Contemporary Issues and Future Directions*. Routledge.
- Procrustes. (2015). <https://www.procrustes.be/>
- Reed, R. L. & Rae, T. (2007). *Creating Gender-Fair Schools, Classrooms and Colleges: Engendering Social Justice For 14 to 19 year olds*. SAGE Publications Ltd.
- RoSa vzw. (2019). *Toolkit gender in de kleuterklas*. <https://rosavzw.be/nl/aanbod/tools-1/tools>
- RoSa vzw. (2021, 9 februari). *Gender*. <https://rosavzw.be/nl/themas/gender>
- RoSa vzw. (2021, 9 juni). *Gender for dummies: De Grote Gendershow (RoSa vzw)* [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=XCOrgn3d7Kc>
- RoSa vzw. (2021, 26 juli). *Onderwijs en opvoeding*. <https://rosavzw.be/nl/themas/onderwijs-en-opvoeding>
- RoSa vzw. (2022). *Toolkit gender in het lager onderwijs en buitenschoolse opvang*. <https://rosavzw.be/nl/aanbod/tools-1/toolkit-gender-in-lager-onderwijs-en-buitenschoolse-kinderopvang>
- Sadker, D. (2009). *Still Failing at Fairness: How Gender Bias Cheats Girls and Boys in School and What We Can Do About It*. Scribner.
- Skelton, C., Francis, B. & Smulyan, L. (reds.) (2006). *The SAGE Handbook of Gender and Education*. SAGE Publications.
- Spruyt, B. & Siongers, J. (2012). *Gender(en): over de constructie en deconstructie van gender bij Vlaamse jongeren*. Acco.
- Transgender infopunt. (z.d.). *Transgenderinfo*. <https://www.transgenderinfo.be/nl/identiteit/transgender>
- Van Maele, D., Michalek, N., Engels, N., Laevers, F., Lombaerts, K. & Van Houtte, M. (2015). *Gender op school: meer dan een jongens-meisjeskwestie*. Lannoocampus.
- Van Thienen, J. (2012). *Meisjes zus, jongens zo: hoe omgaan met gender op school?* Lannoocampus.
- Woordenlijst. (2022, 4 oktober). Transgenderinfo. <https://www.transgenderinfo.be/nl/identiteit/concepten/woordenlijst-0>

RoSa vzw

Deze toolkit is een initiatief van RoSa vzw, het kenniscentrum voor gender en feminisme. RoSa vzw wil het genderbewustzijn in Vlaanderen bevorderen en hierdoor de feitelijke ongelijkheid tussen vrouwen en mannen in de samenleving helpen wegwerken. Bij RoSa vzw kan je terecht voor:

- **informatie en advies;**
- **vormingen op maat:** eenmalige vormingen of een vormingenreeks over tal van onderwerpen, van introductieworkshops over gender naar meer specifieke thema's zoals genderbewust opvoeden of genderbewust lesgeven;
- **screenings van teksten** zoals lesmateriaal, jaarplannen, vacatures, beleidsteksten, schoolreglementen, etc. op genderbewustheid;
- **intensieve en langdurige begeleidingstrajecten;**
- **educatieve en sensibiliserende tools** zoals deze toolkit, educatieve lespakketten en filmpjes;
- **het uitlenen van materialen over gender:** duizenden boeken, tijdschriften, rapporten, krantenartikelen en zoveel meer zijn vrij te raadplegen in onze unieke bibliotheek in hartje Brussel.

Benieuwd naar ons aanbod?

Lees er meer over op [onze website](#) of contacteer info@rosavzw.be met je concrete vraag. Je vindt ons ook op [Facebook](#), [LinkedIn](#), [Instagram](#) en [KlasCement](#).

www.rosavzw.be